

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ ТА МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

До захисту допустити:
Завідувач кафедри

_____ В'ячеслав КУДЛАЙ
«_____» _____ 2021 р.

**«РОЗВИТОК УПРАВЛІНСЬКОГО ДОКУМЕНТУВАННЯ
В УКРАЇНІ (1946-1991)»**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти другого
(магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми
«Інформаційна, бібліотечна
та архівна справа»
Музики Олени Миколаївни
Науковий керівник:
Кудлай В'ячеслав Олегович,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри інформаційної діяльності
Рецензент:
Ковальчук Тетяна Вікторівна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри природничо-наукових та
гуманітарних дисциплін
Азовського морського інституту
Національного університету «Одеська
морська академія»

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
«_____» _____ 2021 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ В ГАЛУЗІ ДОКУМЕНТУВАННЯ.....	7
1.1. Стан дослідженості проблеми інформаційно-аналітичної діяльності в галузі документування.....	7
1.2. Моніторингова технологія в галузі документування.....	11
РОЗДІЛ 2. БІБЛІОМЕТРИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕМИ УПРАВЛІНСЬКОГО ДОКУМЕНТУВАННЯ В УКРАЇНІ 1946-1991 РР. В СУЧАСНОМУ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВІ.....	19
2.1. Теоретичні засади дослідження документно-інформаційних потоків.....	19
2.2. Бібліометричний аналіз сучасних вітчизняних наукових публікацій з питань документаційного забезпечення управлінської діяльності досліджуваного періоду.....	26
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК УПРАВЛІНСЬКОГО ДОКУМЕНТУВАННЯ В УКРАЇНІ 1946-1991 РР.....	48
3.1. Історична складова розвитку державного документування.....	48
3.2. Управлінські документи та роль документаційного забезпечення в установах.....	59
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68
ДОДАТКИ.....	76

ВСТУП

Сьогодні в українському суспільстві відбуваються глибокі перетворення в усіх сферах суспільного життя, які супроводжуються політичними та адміністративними реформами, кадровими змінами, трансформацією суспільної свідомості, руйнуванням старих підходів до управління та розуміння історичного досвіду. Важливе місце в цих процесах посідає галузь документування, яка є своєрідним індикатором політичного та економічного розвитку суспільства. Подальший розвиток та раціоналізація якої має базуватися на науковому аналізі тенденцій змін цієї галузі в попередні історичні періоди.

Історія розвитку вітчизняного управлінського документування пов'язана з формуванням цілісної системи документаційного забезпечення управління, яка відповідала стандартам службових документів та вимогам ділового спілкування. За цей період було покращено організаційне та матеріально-технічне забезпечення документування, сформовано нормативну та науково-методичну базу, започатковано підготовку документознавців у закладах вищої освіти шляхом вжиття суттєвих заходів щодо підвищення культури документування, розроблено примірні номенклатури справ, інструкції щодо роботи з документацією та їх оприлюднення.

Бурхливий розвиток управлінського документування з 1946 по 1991 рр. заклав основу для майбутнього становлення документаційного забезпечення управління в нашій країні. Саме в цей час розроблялися найважливіші нормативно-правові акти, в тому числі інструкції з діловодства і праці Всесоюзного науково-дослідного інституту документознавства та архівної справи, і загалом була започаткована система подальшого вдосконалення документаційного забезпечення управління. Безсумнівним чинником важливості та **актуальності** нашого дослідження є те, що переважна більшість нормативно-методичних документів у галузі документування, створених у цей

історичний період, є чинними й донині, що автоматично робить їх основою сучасного документаційного забезпечення управління в самостійній Україні.

Вивчення розвитку управлінського документування в Україні з початку повоєнних років до моменту здобуття країною незалежності визначає **актуальність** теми дослідження, що зумовлюється наступними чинниками:

- зацікавленістю вітчизняних науковців до часового проміжку 1946–1991 рр. в історії управлінського документування;
- доцільністю проведення ретельного інформаційного моніторингу на шпальтах фахових наукових видань з проблеми дослідження;
- необхідністю вивчення еволюції управлінського документування в Україні (1946–1991 рр.) як етапу прогресії вітчизняної традиції створення управлінської документації.

Об’єктом кваліфікаційної роботи представлене документування в Україні.

Предметом дослідження є особливості документаційного забезпечення управлінської діяльності у 1946–1991 рр., зокрема, на шпальтах сучасних наукових видань України.

Метою дослідження є розкриття особливостей представлення теми студіювання в сучасних документознавчих виданнях, виявлення основних тенденцій, особливостей, етапів та форм управлінського документування в Україні з 1946 по 1991 роки.

Для того, щоб виконати поставлену мету потрібно вирішити нижчезазначені **завдання**:

- з’ясувати рівень дослідженості проблеми у вітчизняній історіографії;
- охарактеризувати моніторингові технології дослідження опублікованих документів з теми дослідження;
- проаналізувати публікаційну активність сучасних документознавців, які досліджували тему розвитку вітчизняного управлінського документування в період 1946-1991 рр.;

- встановити сутність та риси, властиві державному управлінському документуванню в означені хронологічні межі;
- розглянути та провести аналіз публікаційної активності сучасних документознавців в контексті дослідження питання організації управлінського документування в Україні досліджуваного періоду.

Історичну складову **стану дослідження теми** склали публікації вітчизняних науковців: В. В. Бездрабко [3–10], В. Ф. Бойко [12], В. М. Варенко [13], С. Г. Кулешова [35], І. Г. Отамась [48], Ю. І. Палехи [49], Г. М. Швецової-Водки [68].

Проведений інформаційний моніторинг фахових студій з теми документування в Україні у період з 1946 р. по 1991 р. та визначений спектр вчених, що досліджували проблему, серед яких найбільший відсоток робіт представили: В. В. Горєва [19–20], Ю. С. Ковтанюк [26–27], С. Г. Кулешов [36] та О. М. Загорецька [24].

Джерельну базу дослідження склали електронні ресурси, зокрема, що містять матеріали періодичних видань і ресурси мережі Інтернет, які дозволяють більш детально розглянути проблему інформаційного обслуговування діяльності установ [1; 11; 14–16; 36; 44–46; 60; 62; 65–66].

Для вирішення поставлених завдань застосовано як теоретичні, так і емпіричні **методи наукового дослідження**:

- термінологічний – для уточнення змісту ключових понять;
- порівняльного аналізу – у виявленні та зіставленні специфіки різних підходів до моніторингу документаційного забезпечення;
- системний – для цілісного розгляду складових управлінського документування;
- хронологічний – відстеження змін та моніторингу наукових публікацій;
- прогностичний – для визначення перспектив розвитку управлінського документування на основі опрацьованих матеріалів дослідження;

– статистичний аналіз документів для аналізу публікаційної активності з теми дослідження сучасних українських науковців.

Наукова новизна магістерської роботи полягає в тому, що її авторка вперше в межах фахового дослідження за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» встановила особливості управлінського документування 1946-1991 рр. крізь призму сучасних документознавчих студіювань українських дослідників; встановлено динаміку публікаційної активності вітчизняних документознавців в контексті теми дослідження.

Практичне значення результатів роботи полягає у придатності для використання отриманих результатів в процесі підготовки фахівців спеціальностей «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» та «Середня освіта. Історія», а також за освітньою програмою «Документознавство, керування документаційними процесами» Маріупольського державного університету.

Апробація результатів дослідження представлена у доповідях на конференціях та у науковому журналі, зокрема: на міжнародній науково-практичній конференції «Траєкторії сталого розвитку українського суспільства: особистість і культура» (м. Маріуполь, 15 листопада 2019 р. – диплом II ступеня) [40], під час Декади студентської науки Маріупольського державного університету 2021 р. та 2022 р. [41; 42]; в межах II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Феномен бібліотек в сучасному світі» (м. Маріуполь, 30 вересня 2021 р. – диплом I ступеня) [39]. Результати кваліфікаційної роботи також представлено публікацією у Віснику Маріупольського Державного Університету (Серія: Філософія, культурологія, соціологія) у 2020 р. [47].

РОЗДІЛ 1

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ В ГАЛУЗІ ДОКУМЕНТУВАННЯ

1.1. Стан дослідженості проблеми інформаційно-аналітичної діяльності в галузі документування

Швидкість, з якою відбувається розвиток науки і накопичення масивів даних з публікаціями, періодичними виданнями, вимагають організації комплексного підходу до аналізу інформаційних потоків, у першу чергу документів. Щороку в спеціальних реферованих журналах, з яких сьогодні не менше 25 тисяч, публікується 2,5 мільйона статей [19]. Для подолання подібних масивів інформації існують сучасні форми аналітико-синтетичної обробки даних, які в свою чергу вирішують завдання оптимізації пошуку необхідної інформації. Ці форми аналізу даних включають бібліометрію, інфометрію та наукометрію. В управлінні бібліотеками та інформаційними базами використовуються наукометрія та бібліометрія, а на основі інфометрії побудовані алгоритми пошукової системи транснаціональної компанії Google.

Основу наукознавства заклав видатний історик Дерек Джон Прайс. Своєю працею «Маленька наука, велика наука» (1963) Д. Прайс суттєво вплинув на розвиток наукометрії, зробивши собі ім'я і отримавши звання «батька наукометрії» [9].

Термін «бібліометрія» з'явився в середині 1930-х років після появи бібліометричного підходу до наукових досліджень, заснованих на бібліографічній обробці інформації і пов'язаним з ім'ям Поля Отле. Сучасний термін «бібліометрія» ввів у 1960-х роках Алан Прітчард, у статті «Статистична бібліографія чи бібліометрія?» (1969) [47].

До початку XIX століття були здійснені спроби застосування кількісних методів у дослідженні документно-інформаційних потоків. У XIX столітті Ф.

Голтон спробував внести кількісні статистичні методи, вивчаючи питання про розподіл видатних вчених серед діячів науки різного часу і запропонував тематичну інтерпретацію цього явища. Але остаточно науковий напрям сформувався наприкінці 60-х – початку 70-х років минулого сторіччя.

Оцінювання і формулювання напрямів процесу поступових змін документних потоків та масивів реалізуються завдяки спеціальним дослідженням, які проводяться різними методами.

Найфундаментальніше формулювання документних потоків належить Г.Ф. Гордукаловій, яка визначає документний потік вибіркоким відзеркаленням у документальній формі результатів суспільної роботи людської раси [21]. До суспільної роботи відноситься: науково-пізнавальна, управлінська, виробнича, фінансова, літературно-художня.

Отже, треба зазначити, що будь-який потік є одночасно документальним та інформаційним. Інформаційний потік – якщо досліджувати кількісні методи аналізу документальної складової. Документний потік – для аналізування інформації про документ, як об'єкту дослідження.

Спираючись на об'єкти наукових розвідок виокремлюють три групи методів, які досліджують інформаційні потоки і масиви: наукометрія, бібліометрія та інфометрія.

Засновники наукометрії, В. Налімов і З. Мульченко підтримують висловлення: «Будемо називати наукометриєю кількісні методи вивчення науки як інформаційного процесу» [24].

За допомогою бібліографічних показників наукових публікацій (бібліометричних) здійснюються методи виявлення тенденцій розширення наукових напрямів. Їх поява залежить від стрімкого зростання чисельності наукових розвідок всіх різновидів, що вимагає організації системи статистичного аналізування документальних інформаційних потоків [23].

У 1969 р. термін «бібліометрія» ввів у обіг А. Прітчард. Науковець означив бібліометрію як «застосування математики та статистичних методів до процесів написаної інформації та до природи і напрямку розвитку

дисципліни за допомогою підрахунку та аналізу різних аспектів написаної інформації».

Дослідник О.І. Воверене визначає, що «бібліометрія – комплекс кількісних методів вивчення масивів наукових документів» [14]. Також, Р. Бродусом запропонував ще одне трактування: «...бібліометрія є методом кількісного дослідження надрукованих документів, що існують як матеріальні об'єкти або бібліографічні одиниці, а також замітники того й іншого» [16].

Наймолодшою із трьох напрямів дослідження документальних інформаційних потоків є інформетрія, що становить комплекс математичних методів аналізу інформаційних масивів, процесів, систем і технологій у наукових зв'язках.

Науковець А.А. Соляник дає визначення поняттю «інформетрія», – це комплексний метод вивчення кількісних закономірностей функціонування наукової документної комунікації [35]. До об'єкта відносяться документні носії наукової інформації, до предмету – об'єктивні кількісні закономірності науково-інформаційної діяльності.

Призначення інформетрії полягає у пошуку найкращої структури документних потоків і масивів залежно від тематичного профілю інформаційних вимог споживачів, визначення правил оцінювання рівня документних фондів органів НТІ, прогнозування збільшення діапазонів документних потоків і масивів, формулювання ореолу розсіювання, стандартів старіння та актуальності наукової документованої інформації [31].

До кінця 1960-х рр. бібліометрія оформилася як окремий науковий напрям в наукознавстві, хоча основні ідеї бібліометрії, пов'язані з моніторингом наукових досягнень, були сформульовані набагато раніше. Бібліометрія використовувалася для найрізноманітніших прикладних задач – від визначення кордонів наукових напрямків до встановлення значимості періодичних видань, від тематичного розподілу публікацій в науковому дискурсі до встановлення кореляцій між віком вченого і його наукової активністю.

Певна кількість даних про нормативне регулювання організації документування в Україні другої половини минулого століття складаються з монографії з історії архівної справи, авторами яких є українські вчені О. Мітюков та І. Матяш, а також публікації та навчальні видання К. Мітяєва, М. Ілюшенко, М. Ларіна з історії документування в Російській імперії та СРСР.

У низці публікацій українських науковців розглянуто конкретні сторони та проблеми організації нормативно-правового та методичного забезпечення документування, його наукові засади. Це статті 1960–1980-х рр. О. Гомонова, П. Злобіна, М. Савченка, О. Саніна, М. Місермана, А. Фельзера, Н. Гончарової, В. Прокопчук.

Професор та доктор історичних наук С. Г. Кулешов та кандидат історичних наук В. Ф. Бойко у публікації «Періодизація уніфікації офіційних документів в Україні» висвітлюють окремі питання організації документування 1950–1980-х рр.: уніфікація службових документів, створення Всесоюзного науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, розроблення та подальше впровадження Єдиної державної системи діловодства. Наголошується на створенні уніфікованих форм документів, уніфікованих систем документації та подальше видання державних стандартів з цих питань.

Кандидат історичних наук О. М. Загорецька у дослідженні «Нормативне та науково-методичне забезпечення організації діловодства в Україні у 1950–1980-х рр.» зазначає, що у 1950–1960 рр. уряди СРСР та УРСР почали більше уваги приділяти документам, основною причиною чого стала програма повоєнної відбудови. Вчений також аналізує нормативне та науково-методичне забезпечення організації документування в Україні, яке сформувалося в 1970–1980-х рр. Одночасно О.М. Загорецька наголошує на важливості впровадження в Україні у цей період Єдиної державної системи діловодства та комплексу нормативних і методичних документів.

Отже, можна узагальнити, що наукометрію, бібліометрію та інформетрію поєднує об'єкт дослідження – публікації як продукт інтелектуальної праці суспільства та схожі методи і засоби одержання кількісних показників стосовно до певного об'єкту. Наукометрія оцінює кількісно наукову продуктивність загалом, а бібліометрія використовує кількісні способи дослідження документів. Також, бібліометрія застосовується не тільки у науці, а використовується у вивченні художньої літератури, філософських текстів.

1.2. Моніторингова технологія в галузі документування

Відмінною рисою сучасного світу є інформатизація всіх галузей людської діяльності. Інформаційні ресурси розглядаються як надбання, що не поступається за важливістю та потенційним впливом природним ресурсам. Протягом усього періоду розвитку культури та науки відбувається процес накопичення знань та інформації, що зафіксовані в документах. Кількість документів зростає щоденно. Все це призводить до серйозних труднощів у роботі з документами та інформацією, яка в них міститься. Таким чином, складність і неоднозначність процесів, що відбуваються у світі, різноманітність і надмірність інформації, необхідність її відбору, відсутність достовірних знань є передумовами використання інформаційно-аналітичної діяльності.

Інформаційно-аналітичною діяльністю називають сукупність дій на основі методів, концепцій, засобів, нормативно-методичних матеріалів для збору, обробки, накопичення та аналізу даних для обґрунтування та прийняття рішень. Інформаційно-аналітична діяльність забезпечує широке та багатогранне практичне застосування. Вона містить підбір і систематизацію фактів у галузі певної проблеми, їх оцінку, відбір, тлумачення, продумане, чітке та послідовне викладення в усній або письмовій формі [13, с. 16].

Аналітична діяльність спрямована на те, щоб отримати максимальну віддачу від загальнодоступної інформації, щоб правильно зрозуміти й оцінити ситуацію, побачити її в перспективі та в кінцевому підсумку досягти успіху у вирішенні певного питання.

Інформаційно-аналітична робота є складовою інформаційно-аналітичної діяльності. Інформаційно-аналітична робота – це процес, в результаті якого первинна інформація перетворюється на вторинну, нову, аналітичну, досконалу та перевірену продукцію [там само, с. 28].

Існують два напрямки інформаційно-аналітичної роботи [21, с. 58]:

- інформаційний рівень, який фокусується на пошуку, зборі, зберіганні та поширенні інформації;
- аналітичний рівень, що полягає в узагальненні, класифікації інформації, її аналізі та перетворенні, виробленні пропозицій, висновків, рекомендацій та прогнозів.

З точки зору прийняття рішень розрізняють оперативний, тактичний і стратегічний рівні інформаційно-аналітичної роботи. Основними формами інформаційно-аналітичної роботи є:

- моніторинг, що включає інформаційні зведення й огляди;
- аналіз ефективності прийняття рішень;
- дослідження актуальних проблем (наприклад, інформаційна розробка, оперативні дослідження, аналітичні дослідження).

Сьогодні одним із найефективніших інструментів при здійсненні інформаційно-аналітичної діяльності є моніторинг.

Вперше концепція моніторингу була використана в другій половині XX століття в галузі ґрунтознавства, а потім в екології та інших науках. В даний час вона вивчається та використовується як у технічних, так і в соціальних науках, у різних областях наукової та практичної діяльності. Термін моніторинг спочатку визначали як систему спостережень за змінами в біосфері під впливом людської діяльності, а пізніше стали визначати як безперервне спостереження за процесом з метою визначення його

відповідності бажаному результату. Перехід людства до інформаційної стадії розвитку логічно привів до використання терміну «інформаційний моніторинг» [69, с. 60–61].

Інформаційний моніторинг – це система регулярного спостереження за явищами, об'єктами та процесами інформаційного простору, що передбачає систематичний збір даних про їх основні параметри з метою швидкої діагностики та оцінки в динаміці [25, с. 67].

Інформаційним моніторингом є систематичний збір та обробка інформації, яка може бути використана для вдосконалення процесу прийняття рішень, виявлення тенденцій. Особливістю моніторингу як процесу є безперервність і систематичність спостереження за об'єктом або системою об'єктів. Моніторинг є одним із елементів експертизи наукової комунікації. Завдяки аналізу професійних публікацій можна простежити тенденцію рівня розвитку науки [54, с. 122].

Технологію моніторингу в документознавстві можна інтерпретувати як універсальну концептуальну систему, що включає в себе як методи загальнонаукового рівня (моделювання, абстрагування, аналіз, синтез), так і методи емпіричного дослідження (спостереження, опис, порівняння).

Таким чином, основними характеристиками моніторингу послідовність, динамічність та орієнтація на прогнозування. Інформаційний моніторинг – це самостійний науковий процес, що має власну систему, об'єкт, предмет, суб'єкт дослідження, сукупність показників моніторингу, інструменти та засоби для здійснення моніторингової діяльності [22, с. 2].

Об'єктом моніторингу є система, на яку спрямовані конкретні процедури моніторингу. Вони можуть бути як складними системними об'єктами, так і досить посередніми. Основною ознакою об'єктів моніторингу є динамічність. Всі об'єкти, які вивчаються або досліджуються з використанням інформаційного моніторингу, постійно змінюються, розвиваються, схильні до зовнішніх впливів, які здатні викликати негативні зміни у функціонуванні об'єкта [64, с. 83].

Предметом інформаційного моніторингу є стан системи, що досліджується, у певні періоди часу та конкретні зміни всередині цієї системи. Інакше кажучи, важливо аналізувати не тільки окремі кількісні та якісні показники, але також і динаміку, яка впливає в результаті порівняння змін, що відбуваються.

Суб'єктами моніторингу є носії моніторингових функцій, які виконують ці функції. Існують дві групи таких суб'єктів: перші надають інформацію, а інші збирають і обробляють інформацію. Тобто, суб'єктами в системі моніторингу можуть бути як організації, структури, так і приватні особи.

Мета інформаційного моніторингу забезпечується вирішенням наступних завдань [56, с. 27]:

- отримання оперативної, точної та об'єктивної інформації про стан досліджуваного об'єкта;
- виявлення фактичних результатів або реального стану досліджуваного об'єкта і можливість на основі цього прогнозувати і, при необхідності, коригувати його розвиток у майбутньому.

Для досягнення цілей і завдань інформаційного моніторингу використовуються наступні методи:

- теоретичні (аналіз і синтез; абстракція, конкретизація, аналогія; вивчення та узагальнення управлінського досвіду щодо розробки і застосування інформаційного моніторингу);
- емпіричні (спостереження, анкети, інтерв'ю, моделювання, управлінський експеримент, пілотні вибіркові опитування);
- статистично-математичні методи обробки експериментальних даних.

Моніторинг інформаційних об'єктів можна розділити на два напрями: прямий та непрямий моніторинг. Прямий моніторинг – це безпосередній аналіз інформаційних явищ з метою виявлення пов'язаних із ними закономірностей в інформаційній сфері. Цей вид моніторингу застосовується з метою послідовного вивчення закономірностей інформаційного середовища, інформаційних ресурсів і потреб.

Інформаційний моніторинг прямого призначення використовується для: аналізу документних фондів, процесів їх формування, зберігання та використання; комунікативних технологій обробки та обміну інформацією в суспільстві; аналізу стану інформаційних ресурсів у конкретній галузі; дослідження тематичних інформаційних потоків [25, с. 67].

Непрямий моніторинг інформаційних об'єктів має більш складне завдання. Грунтуючись на властивостях інформації необхідно моделювати відображати знання, у цьому випадку дослідники вчать простежувати динаміку найбільш об'єктивної реальності.

Класифікація інформаційного моніторингу може здійснюватися за багатьма критеріями. Наприклад, залежно від факторів, які використовуються в якості основи для експертизи, розрізняють такі види моніторингу: динамічний, конкурентний, порівняльний та комплексний [64, с. 83–84].

Динамічний моніторинг передбачає, що основою для експертизи є інформація про динаміку розвитку того чи іншого об'єкта, явища або показника. Це найпростіший спосіб, який може бути аналогом експериментального плану тимчасового дослідження. Цей підхід є достатнім для відносно простих систем, локального інформаційного моніторингу (цін, доходів населення, ефективності акції, масового заходу) або інформаційного моніторингу фізичних об'єктів.

У конкурентному моніторингу основою для проведення експертизи є результати ідентичних обстежень систем, які є аналогічними. Дослідження двох або кількох підсистем великої системи проводиться паралельно, за допомогою одного інструменту, одночасно, що дозволяє зробити висновок про значний вплив на конкретну підсистему. Між тим, такий підхід дозволяє оцінити масштаб небезпеки та її критичність.

Порівняльний – основою для проведення експертизи є результати ідентичного обстеження однієї або двох систем більш високого рівня. Такий випадок характерний для моніторингу і враховується для планування

експериментів. Він полягає в тому, що дані по системі порівнюються з результатами, отриманими для системи більш високого рівня.

Комплексний моніторинг спрямований на використання кількох основ для належного здійснення експертизи.

Виділяють основні функції моніторингового дослідження, зокрема такі [57]:

- інтегративна – це розробка процесів, що відбуваються у системі об'єкту, який досліджується;
- діагностична – так зване «сканування» досліджуваної системи і виявлення змін, які відбуваються в ній;
- експертна – здійснення експертизи стану, форм та методів розвитку об'єкту, що досліджується;
- інформаційна – отримання та поширення інформації, що дозволяє аналізувати та прогнозувати стан і розвиток дослідження.

Моніторинг повинен відповідати низці ключових принципів, основними з яких є [63, с. 6]:

- оперативність та відповідність поставленим завданням;
- цілісність та науковість;
- достовірність, послідовність та деталізація інформації, її обов'язкова ретельна та глибока перевірка;
- конфіденційність джерел інформації;
- об'єктивність та справедливість;
- прогностичність (спрямованість моніторингу на прогноз).

Проведення інформаційного моніторингу – тривалий і складний процес, у якому виділяють сім етапів: нормативно-постановчий; практична частина моніторингу; аналітико-діагностичний; прогностичний; діяльнісно-діагностичний; проміжно-діагностичний; підсумково-діагностичний [55, с. 120–125].

На нормативно-постановчому етапі визначається мета, завдання інформаційного моніторингу та основні показники. Також визначаються

терміни моніторингу, вибір місця та часу зняття, вивчається відповідна література.

На другому етапі реалізується практична частина інформаційного моніторингу. Практична частина моніторингу включає вибір методів і форм дослідження, створення інструментарію, планування опитувань, вибір технології обробки результатів та підбір варіантів представлення результатів користувачам.

Третій етап інформаційного моніторингу – це аналітико-діагностичний етап або так звані кабінетні дослідження. Цей етап передбачає кількісну та якісну обробку результатів.

Прогностичний етап є четвертим етапом, метою якого є прогнозування подальших тенденцій та можливостей розвитку об'єкта, що досліджується відповідно до діагностики та причинно-наслідкового аналізу стану об'єкта інформаційного моніторингу, розробка плану коригуючих дій.

На діяльнісно-діагностичному етапі відповідно до розробленого плану коригується процес управління. Його слід використовувати для коригування всієї організації. Інший аспектом коригувальної роботи є усунення причин недоліків або відставання, що перешкоджають прогресу в організації. При виборі змісту коригувальної роботи головним критерієм повинна бути здатність організації справлятися зі змінами.

Проміжно-діагностичний етап – це передостанній етап дослідження. Основним завданням цього етапу є аналіз результатів роботи, з'ясування рівня реальних досягнень об'єкта інформаційного моніторингу, порівняння його з «нормативними показниками», встановлення причин відхилень на основі логічного аналізу, розробка стратегії корекційно-розвиваючої роботи.

Фінальним етапом циклу інформаційного моніторингу є підсумково-діагностичний етап. Його завдання – отримання інформації про результати впровадження організації та проведення інформаційного моніторингу, ступеня його ефективності.

Таким чином, підводячи підсумок вищенаведеному, теоретична основа інформаційного моніторингу розкривається з метою розуміння важливості інформаційного моніторингу в сучасній реальності, його практичних потребах та ролі, яку він відіграє в суспільстві та у наукових дослідженнях.

Впровадження повного циклу інформаційного моніторингу сприяє підвищенню ефективності процесу управління. Інформаційний моніторинг є важливим інструментом для вивчення інформаційного середовища. Він може бути використаний багатьма способами для різних інформаційних об'єктів на основі властивих кожному з них параметрів, які можуть бути виміряні, а кількісні значення можливо легко проаналізувати в багатьох аспектах.

Моніторинг як основа для досліджень розвитку інформаційних об'єктів, процесів і явищ в контексті глобальної інформатизації стає важливим інструментом документознавчих досліджень і вимагає відповідних технологій, розроблених методів та конкретних практичних організаційних дій.

Інформаційний моніторинг як технологія безперервного спостереження об'єктів інформаційного середовища з метою їх оцінки, аналізу та виявлення можливості впливу на подальше застосування, сьогодні досить широко використовується. Форми інформаційного моніторингу особливо успішно розвиваються при вивченні інформаційних потоків, інформаційних технологій та контенту веб-ресурсів мережі Інтернет.

Інформаційний моніторинг є одним із елементів експертизи наукової комунікації. Завдяки аналізу фахових публікацій можна простежити тенденції розвитку певної науки.

РОЗДІЛ 2

БІБЛІОМЕТРИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕМИ УПРАВЛІНСЬКОГО ДОКУМЕНТУВАННЯ В УКРАЇНІ 1946-1991 РР. В СУЧАСНОМУ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВІ

2.1. Теоретичні засади дослідження документно-інформаційних потоків

Стрімкий розвиток науки, динамічне зростання кількості публікацій у наукових виданнях призвели до необхідності комплексного охоплення та організації системи аналізу документно-інформаційних потоків. У свою чергу наукометрія, як форма розвитку аналітико-синтетичної обробки літератури, що спрямована на вирішення питань раціонального пошуку релевантної інформації та методик її оцінки, набуває особливої актуальності.

Перші спроби застосування кількісних методів у дослідженні документно-інформаційних потоків відносяться до початку XIX ст., але остаточно цей науковий напрям сформувався наприкінці 60-х – початку 70-х років минулого сторіччя.

Оцінка та визначення тенденцій розвитку документних потоків та масивів здійснюються на основі спеціальних досліджень. Ці дослідження проводяться різноманітними методами.

Вважається, що авторство визначення основної дефініції «документні потоки» належить дослідниці Г. Ф. Гордукаловій, яка визначає їх як вибіркове відображення у формі документів результатів соціальної діяльності членів суспільства [18, с. 131]. Під соціальною діяльністю розуміється науково-пізнавальна, управлінська, виробнича, фінансова, літературно-художня.

Термін «документний потік» має декілька етапів становлення та розвитку. На початку XX ст., коли основним видом публікованого документа була книга, у науковий обіг було введено поняття «книжковий

потік». Термін «документний» вперше застосовано в архівознавстві, його використовували в межах цієї сфери у обмеженому значенні, що торкалося функціонування лише ділових неопублікованих документів.

У 1960-х роках, через бурхливий розвиток інформатики виникли та почали вживатися як синоніми терміни «інформаційний потік», «документальний потік», «документально-інформаційний потік». У 90-х роках ХХ століття розвиток документознавства як міждисциплінарної узагальнюючої науки та розширення значення поняття «документ» привели до введення в науковий обіг терміну «документний потік» у широкому значенні.

Професор А. А. Соляник визначає документний потік, як сукупність розподілених у часі та просторі документів, які рухаються за комунікаційними каналами від створювачів і виробників до користувачів [59, с. 6].

У свою чергу, кандидат філософських наук Н. І. Парафійник зазначає, що документний потік є найрухомішою частиною масиву документів, активною частиною інформаційних ресурсів суспільства. Потік та масив розрізняють переважно за формою їх існування: потоку притаманна динаміка, масиву – відносна статика [50, с. 13].

Зазначаємо, що будь-який потік, який вивчається наукознавством, є одночасно документальним та інформаційним. Інформаційний потік використовується задля дослідження кількісних методів аналізу документів. Документний потік притаманний аналізу інформації про документ, як об'єкт його дослідження.

В залежності від об'єктів наукових досліджень сформувалися три групи методів, що здійснюють вивчення інформаційних потоків та масивів: наукометрія, бібліометрія, інфометрія.

Науковці В. В. Налімов та З. М. Мульченко, які є засновниками наукометрії, дотримуються тези: «Будемо називати наукометриєю кількісні методи вивчення науки як інформаційного процесу» [43, с. 12].

Наукометрія – це комплексний метод вивчення процесу і закономірностей розвитку науки на основі кількісних досліджень потоків і масивів наукових документів [58, с. 19].

Наукометрія – це розділ наукознавства, що займається статичними дослідженнями структури та динаміки масивів та потоків наукової інформації [67].

Завданнями наукометричних досліджень є отримання об'єктивної картини розвитку наукового напрямку, оцінка його актуальності, потенційних можливостей, законів формування інформаційних потоків та поширення наукових ідей [61, с. 8].

Необхідно відзначити, що методи дослідження тенденцій розвитку наукових напрямів здійснюються за допомогою бібліографічних показників наукових публікацій, які об'єднані назвою «бібліометричні». Їх поява була обумовлена стрімким зростанням кількості публікацій усіх видів, що вимагало організації системи статистичного аналізу документальних інформаційних потоків.

Термін «бібліометрія» ввів до наукового обігу А. Прітчард у 1969 р. Вчений визначив бібліометрію як «застосування математики та статистичних методів до процесів написаної інформації та до природи і напрямку розвитку дисципліни за допомогою підрахунку та аналізу різних аспектів написаної інформації».

У рамках бібліометричних досліджень розробляються нові методики аналізу документних потоків та нові напрями їх використання. У цілому бібліометрія побудована на принципі аналізу бібліографічних даних публікацій. Об'єктами вивчення в бібліометричних дослідженнях є публікації, часто виокремлені за різними ознаками: авторами, журналами, тематичними рубриками, країнами.

Бібліометричний підхід до дослідження науки передбачає якісний вимір документальних потоків інформації, так як основа цих досліджень

представлена у кількісних показниках, що відображають стан розвитку науки загалом або окремих її ланок [38, с. 211].

Інфометрія є наймолодшою з трьох кількісних напрямів дослідження документальних інформаційних потоків. Її розглядають як сукупність математичних методів аналізу інформаційних масивів, процесів, систем і технологій у наукових комунікаціях [18, с. 394].

За визначенням науковця А. А. Соляник «інфометрія» – це комплексний метод вивчення кількісних закономірностей функціонування наукової документної комунікації. Її об'єкт – документні носії наукової інформації, предмет – об'єктивні кількісні закономірності науково-інформаційної діяльності [58, с. 21].

Основними завданнями інфометрії є пошук оптимальної структури документних потоків та масивів згідно з тематичним профілем інформаційних потреб користувачів, визначення критеріїв оцінки якості документних фондів, органів науково-технічної інформації, прогнозування зростання обсягів документних потоків та масивів, визначення ореолу розсіювання, критеріїв старіння та актуалізації наукової документованої інформації [там само, с. 21].

Застосовуючи порівняльну характеристику цих кількісних напрямів дослідження документних інформаційних потоків можна узагальнити, що наукометрію, бібліометрію та інфометрію поєднує об'єкт дослідження – наукові публікації як продукт інтелектуальної діяльності суспільства та подібні методи і засоби одержання кількісних відомостей про цей об'єкт.

Відокремлюючим фактором наукометрії від бібліометрії є те, що наукометрія оцінює кількісно наукову продуктивність загалом, а бібліометрія використовує кількісні методи дослідження документів. А також, як зазначає професор І. В. Маршаківа-Шайкевич, бібліометрія не прив'язана до науки та її методи цілком можливо застосовувати для вивчення художньої літератури або філософських текстів [38, с. 212].

З масиву вивчених і випробуваних наукометричних і бібліометричних методів для вирішення інформаційних завдань найбільш відомі наступні:

статистичний, метод підрахунку кількості публікацій, цитат-індекс (індекс цитування).

Статистичний метод використовує такі вимірники як кількість учених, журналів, публікацій тощо. У його складі виділяються тимчасові динамічні залежності та стаціонарні розподіли.

Тимчасова динаміка кількості співавторів у бібліометричному аналізі використовує як основний індикатор: статті в цілому, написані одним або декількома авторами; частку їх робіт у статтях з 1, 2, 3 і більше авторами; середню кількість авторів статей. Значення факту співавторства для інформаційного пошуку полягає в тому, що продуктивність та співавторство корелюють між собою. Це дозволяє виділити обмежену кількість найбільш активних дослідників та домінуючий перелік авторів, що співпрацюють у невеликій кількості статей.

Статистичний метод дослідження не дозволяє безпосередньо виявити вплив всієї сукупності чинників на точність обробки, а, отже, дослідити причини виникнення погрішностей і шляхи підвищення точності. Статистичний метод оцінює одночасно вплив всіх чинників, що діють при вищезазначеній обробці. За наслідками дослідження, отриманими після обробки аналізованих даних, наводяться висновки про його точність. Тому до переваг статистичного методу слід віднести можливість визначення точності обробки даних [52, с. 187–188].

У методі підрахунку публікацій (або кількісному методі) вимірником є кількість наукових продуктів: книги, статті, звіти тощо, що об'єднуються загальним терміном – «публікація». Метод дозволяє зробити висновки про актуальність і перспективність певного наукового дослідження.

Розподіл вчених за кількістю публікацій дозволяє не тільки виявити продуктивність, але й визначити рівень вченого і, отже, його значущість у науці.

Сортування публікацій за науковими напрямками надає можливість уявлення про відносну ступінь розвиненості окремих галузей науки, що може

бути використано при прийнятті рішення про вивченість публікацій в межах дослідницької роботи, дозволяє зробити висновки про актуальність і перспективність певного наукового дослідження.

Метод цитат-індексу (індексу цитування) базується на обов'язковості посилань у наукових публікаціях; у його основі – наукометричний індикатор: кількість посилань. Цей метод використовується для вимірювання параметрів науки й продукту праці вченого – наукової публікації. Перспективи розвитку цього методу більшою мірою пов'язані сьогодні з розвитком наукометричних баз даних, які, у свою чергу, корелюють із вивченням часової динаміки науки. Статистика цитування дозволяє виявляти закономірності розвитку науки, вірогідні темпи її розвитку [там само, с. 188].

Індекс цитування є одним з головних показників в оцінці діяльності вчених у будь який країні світу. За його допомогою можливо оцінити внесок вченого чи організації у світову науку, з'ясувати якість проведених наукових досліджень.

Широко розповсюдженими є:

- індекс цитування вченого;
- індекс Херша;
- імпакт-фактор.

Індекс цитування (англ. Science Citation Index) – система Філадельфійського інституту наукової інформації, в основу якої покладені зв'язки між документами за прямими, зворотними та перехресним посиланнями. Індекс цитування є кількістю посилань на роботи певного автора в публікаціях інших вчених.

Інститут наукової інформації (англ. Institute for Scientific Information) – це комерційна організація, яка займається питаннями складання бібліографічних баз даних наукових публікацій, їх індексуванням і визначенням індексу цитованості та імпакт-фактора, що публікується в Journal Citation Reports [28, с. 4].

Індекс Херша – наукометричний показник, запропонований у 2005 році американським фізиком Хорхе Херші з університету Сан-Дієго, Каліфорнія. Індекс розраховується на основі розподілу цитувань робіт та виступає кількісною характеристикою продуктивності вченого і його наукової значимості. Вчений має індекс h , якщо опублікував h статей, на кожную з яких зробили посилання як мінімум h разів. Таким чином, якщо у даного дослідника опубліковано 100 статей, на кожную з яких є лише одне посилання, його h -індекс дорівнює 1. Подібним до цього буде h -індекс дослідника, що опублікував одну статтю, на яку посилалися 100 разів [43, с. 3].

Імпакт-фактор – показник цитованості наукових журналів, який визначає їхню інформаційну значимість. Під час присудження грантів, під час номінування на наукові премії експерти неодмінно звертають увагу на наявність у здобувача публікацій в журналах, які охоплюються JSR [22, с. 5].

Імпакт-фактор (показник впливу журналу) – це співвідношення числа посилань, які отримав журнал у поточному році на статті, опубліковані в цьому журналі за два попередні роки, до числа статей, опублікованих в журналі за цей же період.

Чим вище значення імпаکت-фактору, тим вище наукова цінність і авторитетність журналу. Імпакт-фактор розраховується щорічно з 1960-х років Інститутом наукової інформації, і публікується в журналі «Journal Citation Report». За кордоном рівень журналу оцінюють відповідно до імпаکت-фактора.

Проаналізувавши наукометричні методи, можна побачити, що кожний з них є цілісним для вивчення певного аспекту, проте разом вони дозволяють побачити загальну картину. Так, статистичний метод дуже схожий з методом підрахунку кількості публікацій, але він включає до себе підрахунок кількості авторів і журналів, які не обов'язково відносяться до даної тематики, але на сторінках своїх статей висвітлюють думки з означеного питання. Метод індекс-цитат відрізняється від них тим, що більш об'єктивно показує, які публікації використовуються та з якою частотою.

Таким чином, вивчення документально-інформаційного потоку є необхідним для наукового дослідження будь-якої проблеми. У всьому світі дослідження документно-інформаційного потоку є найважливішим предметом, без знання якого важко визначити стан розробки проблеми. Тому вивчення галузевих документально-інформаційних потоків, як провідної частини наукового потенціалу та наукових ресурсів, дає можливість визначити перспективу пріоритетних напрямів наукових досліджень.

2.2. Бібліометричний аналіз сучасних вітчизняних наукових публікацій з питань документаційного забезпечення управлінської діяльності досліджуваного періоду

Документи УРСР є фундаментом для дослідження вітчизняної документаційної історії від початку повоєнної розбудови країни до становлення незалежної держави. Дослідження документальних джерел інформації дозволяють чітко зафіксувати рівні та напрямки інтересів національної наукової спільноти до означеного періоду та його документальної бази.

У підрозділі дослідження представлені результати аналізу за тематикою документаційного забезпечення управлінської діяльності на шпальтах фахових наукових студій та дисертаційних досліджень. Опрацьовано результати вкладу представників наукового життя країни, а саме: публікації у вітчизняних періодичних виданнях та дисертаційних працях українських істориків, юристів, соціологів у часовому розрізі від початку 2000-х до 21-го року XXI століття.

Для успішного та найбільш інформаційно насиченого аналізу публікацій української періодики вирішено обрати наступні маркери відбору:

- фахове видання документознавчого, історичного, бібліотекознавчого спрямування;

- рік та номер видання;
- науковий ступінь автора;
- установа, в якій працює автор;
- документи джерельної бази статті;
- гендерний показник.

З метою реалізації встановленої мети обрано вісім вітчизняних фахових видань, у яких порушуються питання документаційного забезпечення управлінської діяльності: «Архіви України», «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», «Вісник Книжкової палати», «Вісник Харківської державної академії культури» (у тому числі серія «соціальні комунікації»), «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (далі – «Наукові праці НБУВ»), «Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики», «Студії з архівної справи та документознавства», «Український історичний журнал».

Таблиця 2.1

№ з/п	П.І.Б. автору статті; рік публікації, номер випуску	Назва публікації	Документи джерельної бази
1.	Бездрабко В. В.; 2009, 3–4	Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства – провідна наукова установа документознавчої галузі	Постанова, закон, протокол, загальносоюзні стандарти
2.	Приходько Л. Ф.; 2010, 1	Фондування архівних документів: до історіографії проблеми	Протоколи
3.	Горєва В. В.; 2011, 2–3	Інформологічні дослідження в документознавстві України у 60–70-х роках ХХ ст.	Накази, протоколи, наукові звіти
4.	Ковтанюк Ю. С.; 2011, 2–3	Витоки електронного документознавства як наукового напрямку документознавства	Закони, загальносоюзні стандарти, положення
5.	Горєва В. В.; 2012, 2	Розвідки Української філії науково-дослідного інституту планування і нормативів у сфері економічних та інформологічних документознавчих досліджень у 1960–1980-х рр.	Накази, протоколи, наукові звіти
6.	Слизький А. Ю.; 2012, 5	Соціально значущі документи у поточному діловодстві	Положення, Правила, класифікатор
7.	Кулешов С. Г.,	Періодизація уніфікації офіційних	Опис справ

	Бойко В. Ф.; 2015, 1	документів в Україні	
--	-------------------------	----------------------	--

Науково-практичний журнал «Архіви України» заснований у 1947 р., висвітлює питання з проблеми теорії і практики архівної справи, поширює аналітичні, теоретичні, дослідницько-пошукові матеріали з архівознавства, документознавства, археографії, джерелознавства та споріднених дисциплін. Висвітлюються проблеми теорії і практики архівної справи, а також друкуються критико-бібліографічні матеріали.

Статті досліджувалися в електронній базі видання [1] з першого випуску 2000 р. по останній випуск 2020 р. Результати пошуку демонструє таблиця 2.1.

Кількість авторів публікацій є стриманою. Найбільша частка, а саме – 2 статті, що вийшли друком у 2011-2012 рр., припадає на повідомлення кандидата історичних наук, вченого секретаря Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського – Горєвої Вікторії Володимирівни.

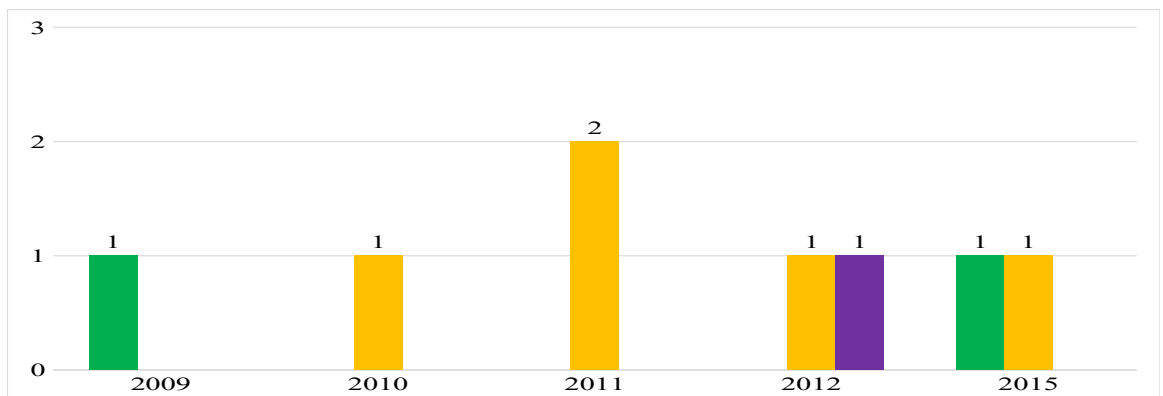

Рис. 2.1. Кількісний показник авторів журналу «Архіви України» за науковим ступенем та хронологічним виміром.

Відзначаємо, що переважну більшість авторів-науковців, а саме 62 %, становлять дослідниці авторитетних та спеціалізованих наукових установ. Серед п'яти авторок присутні такі постаті як: Бездрабко Валентина Василівна – доктор історичних наук, завідувач кафедри документознавства та інформаційної діяльності Київського національного університету культури і мистецтв; Приходько Людмила Федорівна – кандидат історичних наук, завідувач відділу архівознавства Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства (далі – УНДІАСД); Горєва Вікторія

Володимирівна – кандидат історичних наук, вчений секретар Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського; Бойко Віта Федорівна – кандидат історичних наук, завідувач відділу документознавства УНДІАСД.

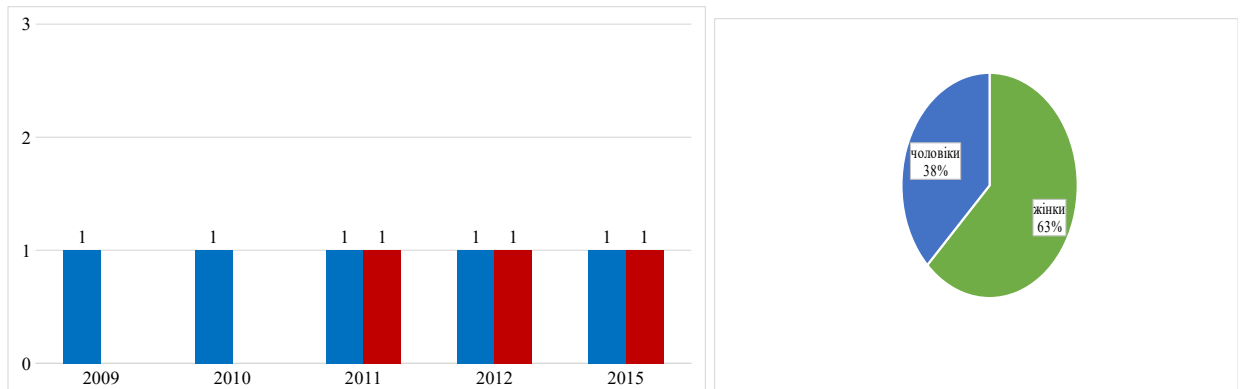

Рис. 2.2. Кількість авторів «Архіву України» за гендерним показником.

Фахівці-чоловіки, у свою чергу, складають 38 % від загальної кількості. Серед них наступні науковці: Ковтанюк Юрій Славович – кандидат історичних наук, директор Центрального державного електронного архіву України; Слизький Антон Юрійович – старший науковий співробітник, голова профспілкового комітету УНДІАСД; Кулешов Сергій Георгійович – доктор історичних наук, відомий український документознавець.

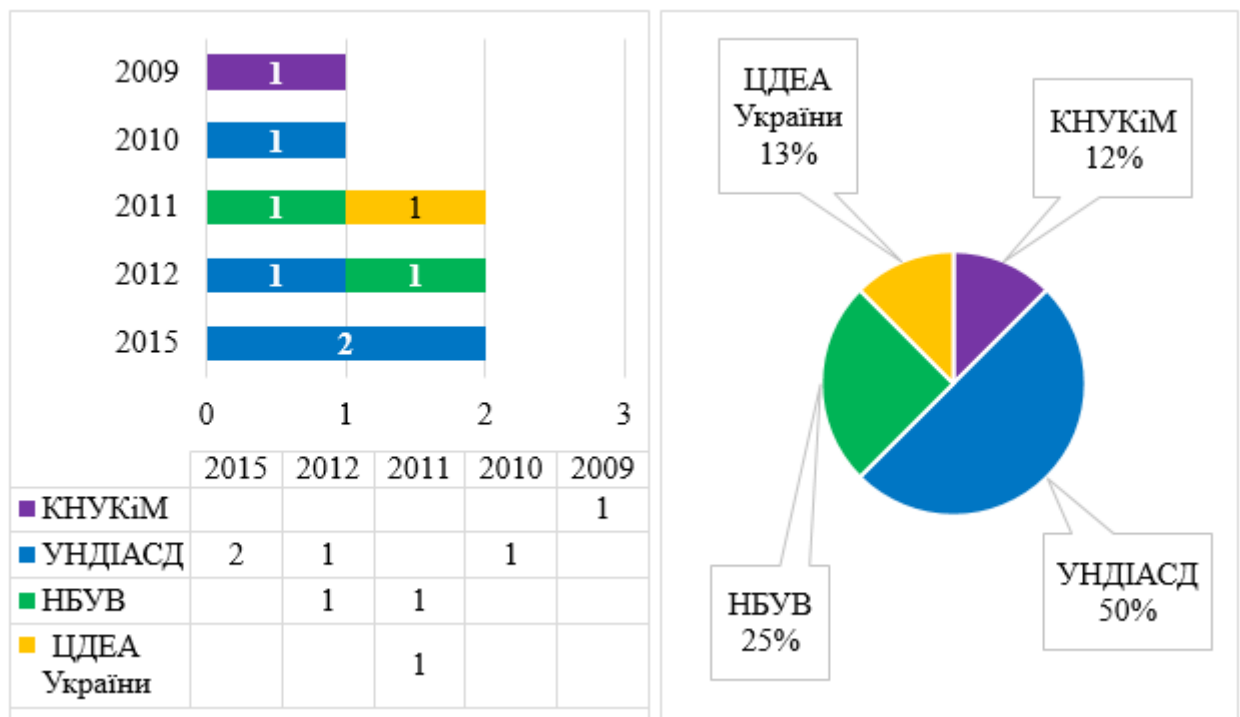

Рис 2.3. Співвідношення наукових установ, у яких працюють дослідники.

Найбільша частка авторства належить співробітникам УНДІАСД – чотири статті, що становить 50 % від загальної кількості. На другому місці Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського – дві публікації (25%), третє місце розділили Центральний державний електронний архів України та Київський національний університет культури і мистецтв – по одній статті (13 % та 12 % відповідно).

Подальшим виданням, на сторінках якого відбувався пошук публікацій з документування в УРСР, став «Український історичний журнал».

«Український історичний журнал» – перший національний фаховий часопис, заснований у 1957 р., пройшов складний шлях становлення і розвитку. Політична кон'юнктура, ідеологічний тиск, зміни головних редакторів і колективу редакції не могли не позначитися на проблематиці й науковому рівні вміщених на його шпальтах статей. «Український історичний журнал» по праву вважається провідним часописом вітчизняної історичної науки, який на своїх сторінках відбиває її рівень та визначає напрями подальших пошуків.

Відбір публікацій проходив на порталі Інституту історії України в електронному архіві видання [65] та розпочався з першого випуску 2000 р., завершено останнім випуском 2020 р. Результати пошуку публікацій наведені у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

№ з/п	П.І.Б. автору статті; рік публікації, номер випуску	Назва публікації	Документи джерельної бази
1.	Бездрабко В. В.; 2009, 3	Сучасні історичні студіювання документа: en bloc et en détail	Постанова
2.	Орлик В. М.; 2010, 6	В. Бездрабко. Історіографічні ескізи з документознавства, або Персональний текст про персональні тексти	Рішення, постанова
3.	Стасюк О.; 2020, 4	Роль місцевих рад у політичних та економічних трансформаціях західних областей УРСР повоєнного періоду	Рішення

Серед авторів наявні фахівці з науковими ступенями докторів та кандидатів історичних наук: Бездрабко Валентина Василівна – доктор історичних наук, завідувачка кафедри документознавства та інформаційно-аналітичної діяльності Київського національного університету культури і мистецтв, Орлик Василь Михайлович – доктор історичних наук, завідувач кафедри гуманітарних наук та документознавства Кіровоградського національного технічного університету, Олександра Стасюк – кандидат історичних наук, старша наукова співробітниця, відділу новітньої історії, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

Статті виходили друком у 2009, 2010, 2020 рр.

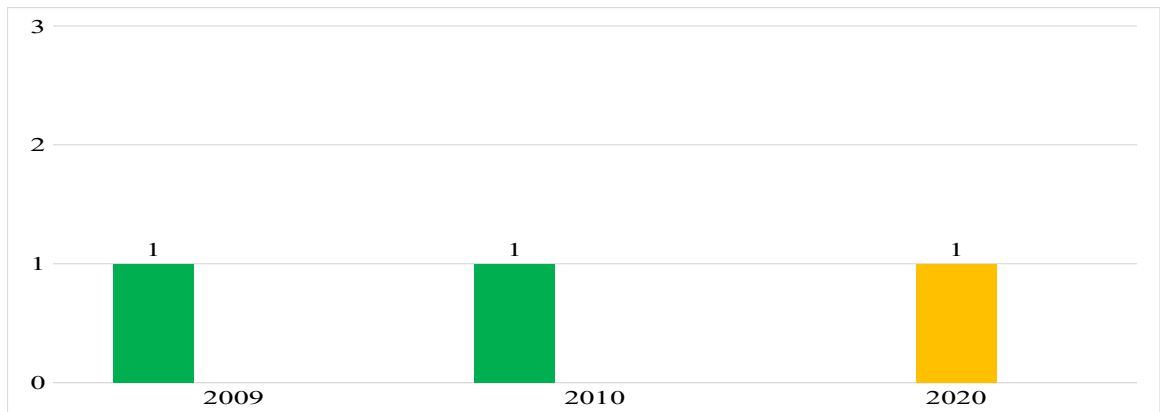

Рис. 2.4. Кількість авторів «Український історичний журнал» за науковим ступенем та хронологічним показником.

З позиції гендерного дискурсу констатуємо наступне: процент співвідношення між авторами наукових публікацій – 67 % жінок та 33 % чоловіків відповідно.

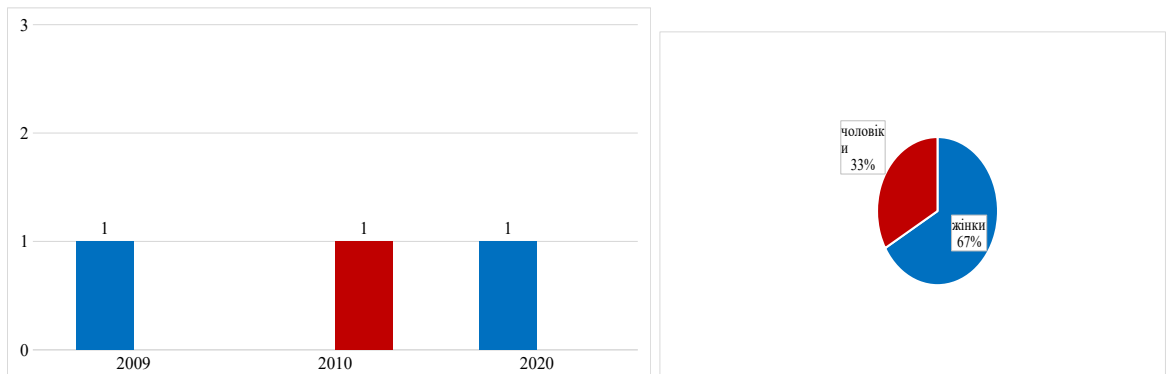

Рис. 2.5. Кількість авторів «Український історичний журнал» за гендерним показником.

Авторами статей «Українського історичного журналу» стали провідні науковці Київського національного університету культури і мистецтв, Кіровоградського національного технічного університету та Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

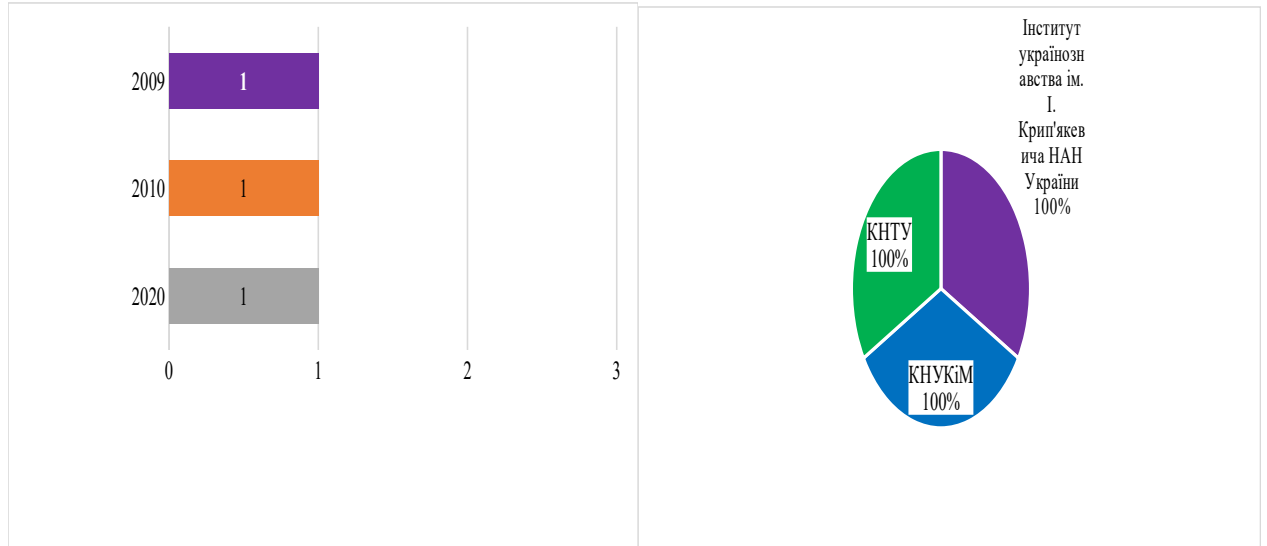

Рис. 2.6. Наукові установи, у яких працюють дослідники.

Наступним фаховим виданням, на базі якого проводився пошук публікацій, стали «Студії з архівної справи та документознавства».

Таблиця 2.3

№ з/п	П.І.Б. автору статті; рік публікації, номер випуску	Назва публікації	Документи джерельної бази
1.	Загорецька О.; 2004, Т. 11	Нормативне та науково-методичне забезпечення організації діловодства в Україні у 1950-1980-х рр.	Постанови, розпорядження
2.	Швецова-Водка Г.; 2007, Т. 15	Об'єкт і предмет документознавства	Загальносоюзні стандарти
3.	Плешкевич Е.; 2007, Т. 15	Предпосылки формирования общетеоретических знаний о документе	Загальносоюзні стандарти
4.	Кулешов С., Загорецька О.; 2008, Т. 16	З історії документознавства в Україні	Постанови, положення, статут, заяви, накази, протоколи
5.	Кулешов С.; 2011, Т. 19, кн. 1	Поняття загального документознавства в класичному документознавстві: спроба сучасного трактування	Офіційні листи
6.	Юрченко В.; 2013, Т. 21	Еволюція документаційного забезпечення процесів управління в Україні: історіографія проблеми	Акти, правила, рекомендації, постанова

7.	Бойко В.; 2015, Т. 22–23.	Основні напрями уніфікації офіційних документів в Україні у Нові та Новітні часи	Опис справ, інструкції
----	------------------------------	--	------------------------

«Студії з архівної справи та документознавства» – міждисциплінарний щорічник, заснований у 1996 р., містить статті з теорії, історії й практики архівної справи та документознавства. Основну увагу зосереджено на проблемах архівної україніки, джерелознавства, наукової співпраці українських та зарубіжних архівістів.

Пошук статей за визначеною темою відбувався в електронному архіві видання [62] та розпочався з першого випуску 2000 р., завершено останнім випуском 2020 р. Результат пошуку публікацій представлений у таблиці 2.3.

Науковці в однаковому процентному співвідношенні, а саме по 50 %, представлені у якості докторів та кандидатів наук. Доктори: Швецова-Водка Галина Миколаївна (д.і.н.), Плешкевич Євген Олександрович (д.пед.н.), Кулешов Сергій Георгійович (д.і.н.), кандидати: Загорецька Олена Михайлівна (к.і.н.), Юрченко Віталіна Олександрівна (к.і.н.), Бойко Віта Федорівна (к.і.н.). Публікації побачили світ у 2004, 2007, 2008, 2011, 2013, 2015 рр.. Найбільша можлива кількість статей, тобто дві, була опублікована у 2007 р.

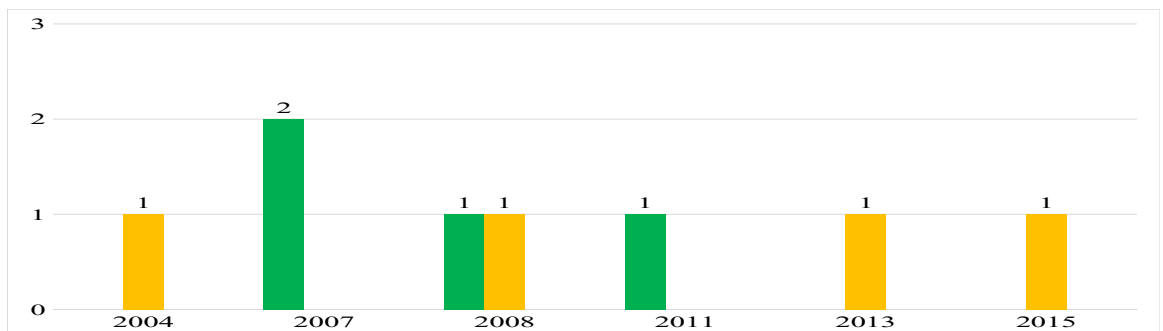

Рис. 2.7. Кількість авторів «Студії з архівної справи та документознавства» за науковим ступенем

Фахівці-жінки становлять більшість – 32 %, дослідники-чоловіки представлені в якості 38 % авторів публікацій.

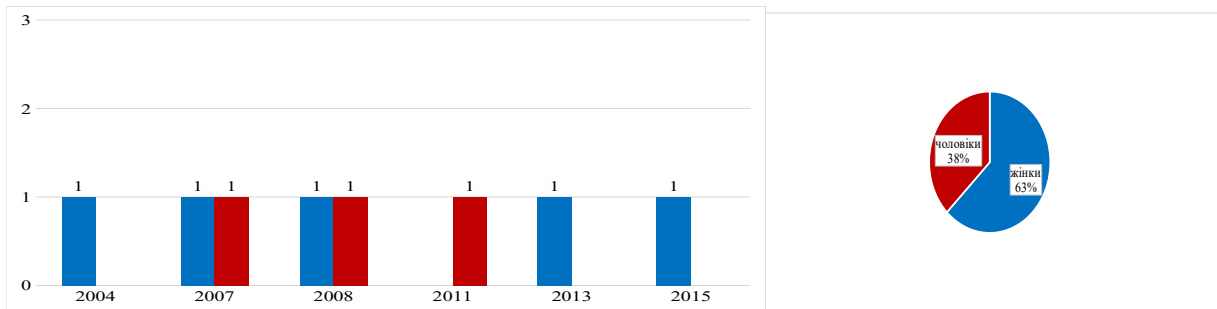

Рис. 2.8. Кількість авторів «Студії з архівної справи та документознавства» за гендерним показником.

Наукові установи становлять певну різноманітність на загальному фоні нашої роботи. Таким чином, маємо авторів з Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, Рівненського державного гуманітарного університету, Поволзького інституту управління імені П. А. Столипіна (м. Саратов, Росія), Українського етнологічного центру.

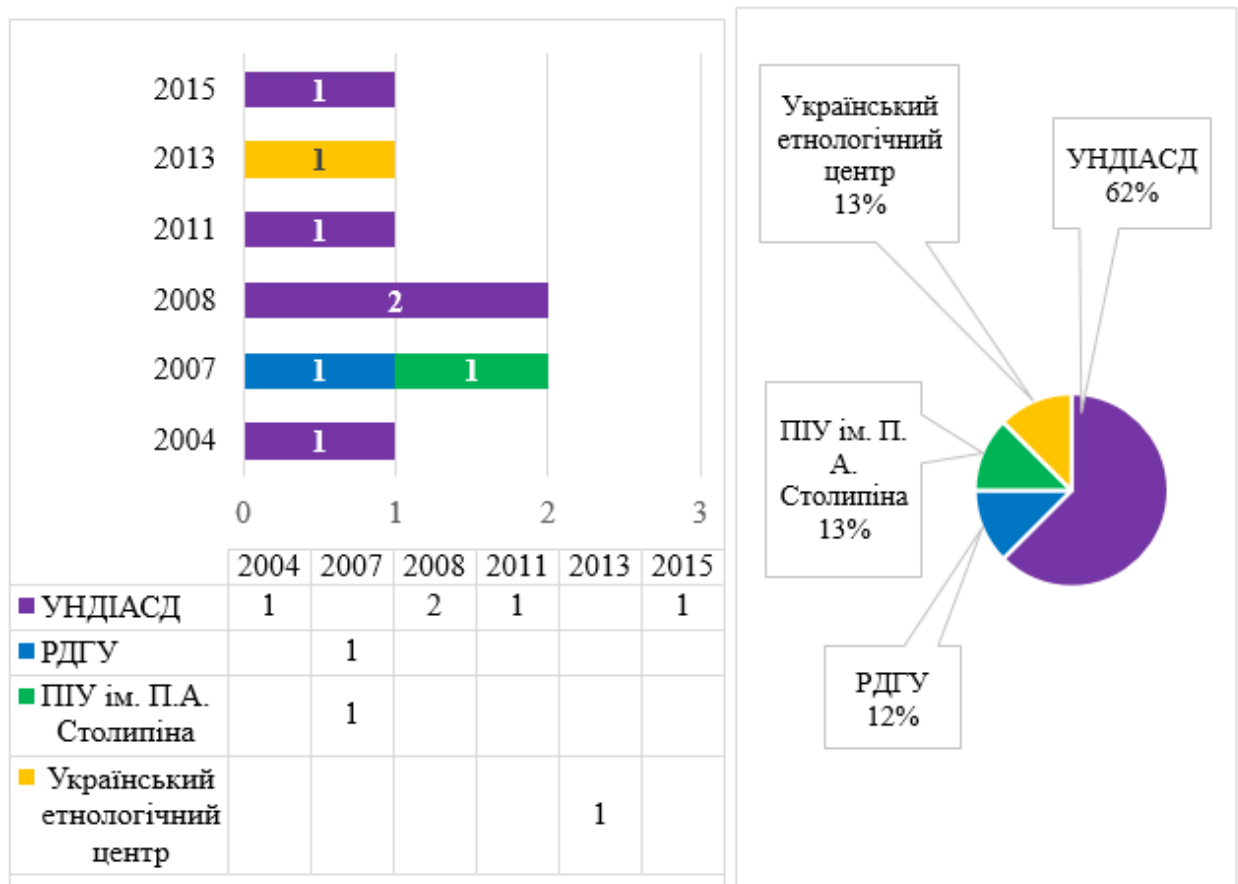

Рис. 2.9. Співвідношення наукових установ, у яких працюють дослідники.

Надалі пошук проводився в електронному архіві видання «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія».

Щоквартальник «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» заснований у 2004 р., висвітлює актуальні питання бібліотекознавства, документознавства, соціальних комунікацій. Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів, студентів вищої школи.

Пошук статей за визначеною темою відбувався в електронному архіві видання [11] та розпочався з першого випуску 2004 р., завершено останнім випуском 2020 р. Результат пошуку представлений у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

№ з/п	П.І.Б. автору статті; рік публікації, номер випуску	Назва публікації	Документи джерельної бази
1.	Бездрабко В. В.; 2008, 1	К. Г. Мітяєв і становлення документознавства.	Перелік
2.	Швецова-Водка Г. М.; 2008, 3	Чи потрібний документознавству оновлений термінологічний апарат?	Загальносоюзні стандарти
3.	Рой Є. Є.; 2015, 2	Деякі аспекти еволюції діловодства в органах державної влади на різних етапах історичного розвитку	Методичні рекомендації
4.	Бездрабко В. В.; 2015, 4	Історичне документознавство в Україні: сучасний стан і перспективи	Грецькі рукописи, арабські рукописи
5.	Тур О. М.; 2018, 3	Термінологічні дискусії в контексті створення та запровадження Єдиної державної системи діловодства (1960–1979-ті рр.)	Загальносоюзні стандарти, постанови
6.	Бездрабко В. В.; 2019, 1	До концепції нової редакції термінологічного стандарту з діловодства й архівної справи	Загальносоюзні стандарти

Серед авторів видання переважають доктори наук, це: Бездрабко Валентина Василівна (д.і.н.), Швецова-Водка Галина Миколаївна (д.і.н.), Рой Євгеній Євгенійович (д.і.н.). Єдиним кандидатом філологічних наук є Тур Оксана Миколаївна. Публікації виходили у 2008 р., 2015 р. – по 2 статті, 2018 р., 2019 р. – 1 статті.

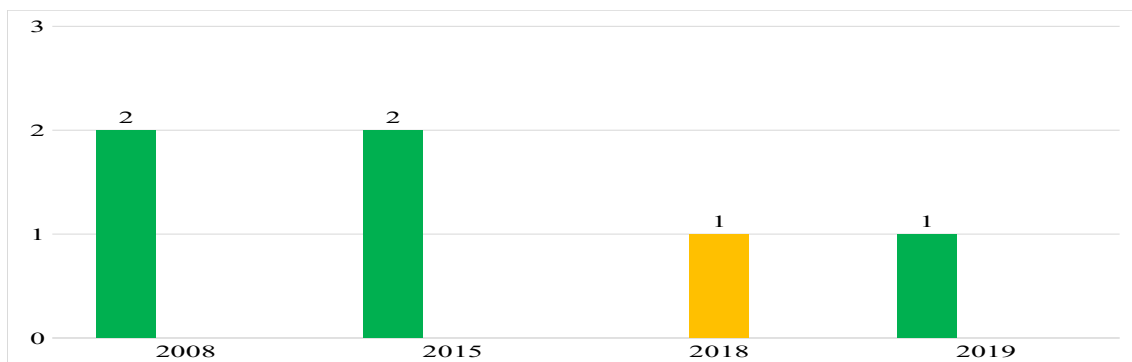

Рис. 2.10. Кількість авторів «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» за науковим ступенем.

Найбільший показник становлять жінки – 83 %, чоловіки, у свою чергу, лише 17 %.

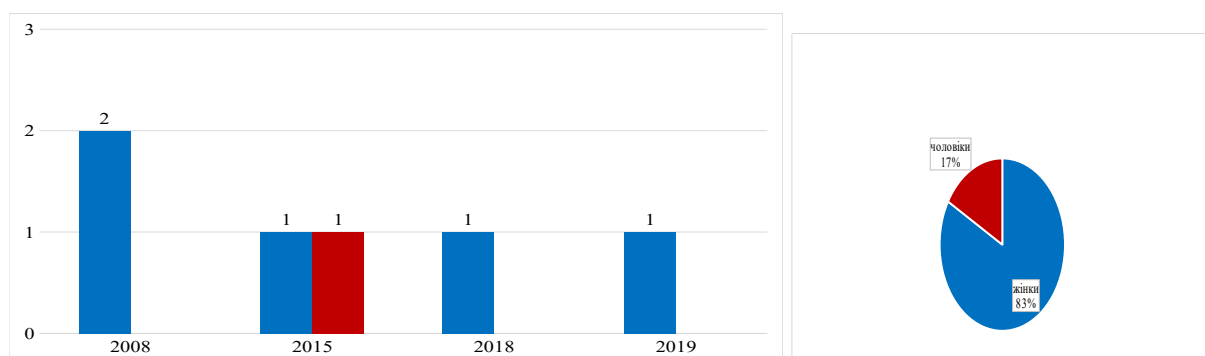

Рис. 2.11. Кількість авторів «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» за гендерним показником.

Наукові установи представлені наступними вищими школами:: Київський національний університет культури і мистецтв, Рівненський державний гуманітарний університет, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського. Лідером є КНУКіМ – 67 % науковців.

Рис. 2.12. Співвідношення наукових установ за хронологією, у яких працюють дослідники.

Наступним фаховим виданням, на базі якого проводився пошук публікацій, став «Вісник Книжкової палати».

«Вісник Книжкової палати» заснований у 1996 р., висвітлює питання книгознавства, бібліотекознавства й бібліографознавства. Публікує матеріали з питань видавничої діяльності, нормативно-правового забезпечення книговидавництва і книгорозповсюдження, аналітично-статистичні огляди випуску видань в Україні, проблемні статті про розвиток ЗМІ, книжкової та бібліотечної справи, рецензії й огляди нових видань, історичні розвідки.

Пошук статей за визначеною темою відбувався в електронному архіві видання [14] та розпочався з першого випуску 2000 р., завершено останнім випуском 2020 р. Результат представлений у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

№ з/п	П.І.Б. автору статті; рік публікації, номер випуску	Назва публікації	Документи джерельної бази
1.	Тур О.; 2018, 10	ISO/TC 46 Information and documentation: напрями діяльності та особливості представлення документознавчої термінології	Загальносоюзні стандарти

Наступним фаховим виданням, на базі якого проводився пошук публікацій з документування в УРСР, став «Вісник Харківської державної академії культури».

«Вісник Харківської державної академії культури» заснований у 1999 р., у науковому збірнику розглядаються методологічні, історичні, теоретичні, методичні й організаційні проблеми інформаційної, бібліотечної діяльності; сучасні тенденції розвитку інформатики та наук соціально-комунікаційного циклу. Розроблений для науковців, викладачів, аспірантів, докторантів, працівників сфер інформаційної та соціально-комунікаційної діяльності.

Пошук статей за визначеною темою відбувався в електронному архіві видання «Вісник Харківської державної академії культури» [15–16] та розпочався з першого випуску 2000 р., завершено останнім випуском 2020 р. Результат пошуку публікацій представлений у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

№ з/п	П.І.Б. автору статті; рік публікації, номер випуску	Назва публікації	Документи джерельної бази
1.	Спасьонова Ю. М.; 2014, 42.	Документні ресурси архівів Полтавського регіону: типологічний аспект	Правила, протоколи, рішення, розпорядження

Подальшим фаховим виданням, на базі якого проводився пошук публікацій з документування в УРСР, став збірник «Наукові праці НБУВ».

Збірник наукових статей «Наукові праці НБУВ» започаткований у 1998 р. та висвітлює роль бібліотек як сучасних інформаційно-комунікаційних центрів у розвитку науки, культури, соціальних комунікацій; актуальні питання оптимізації та підвищення ефективності бібліотек в умовах поширення електронних технологій, напрацюванням інноваційних методик використання інформаційних ресурсів; специфіку і нові можливості комунікації бібліотек, пов'язані з використанням інструментарію соціальних медіа та.

Пошук статей за визначеною темою відбувався в електронному архіві видання [44] та розпочався з першого випуску 2000 р., завершено останнім випуском 2020 р. Результат пошуку публікацій представлений у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

№ з/п	П.І.Б. автору статті; рік публікації, номер випуску	Назва публікації	Документи джерельної бази
1.	Вилегжаніна М.; 2010, 27	Нормативно-правовий акт як особливий вид документа	Закон, наказ, загальносоюзні стандарти
2.	Вербіцька О.; 2014, 40	Розроблення регестів протоколів засідань Президії АН УРСР в 1951–1955 рр. у контексті збереження національної пам'яті та репрезентації історії розвитку академічних наукових досліджень	Регести документів, протоколи
3.	Січова О.; 2015, 42	Класифікація документації наукових установ НАН України в контексті формування архівних фондів	Загальносоюзні стандарти, класифікатор, правила, перелік, положення

Авторами стали: Вилегжаніна Маріанна Вадимівна – кандидат наук із соціальних комунікацій, Вербіцька Оксана Іванівна – кандидат філософських наук та Січова Оксана Василівна – науковий співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Статті виходили друком у 2010, 2014, 2015 рр.

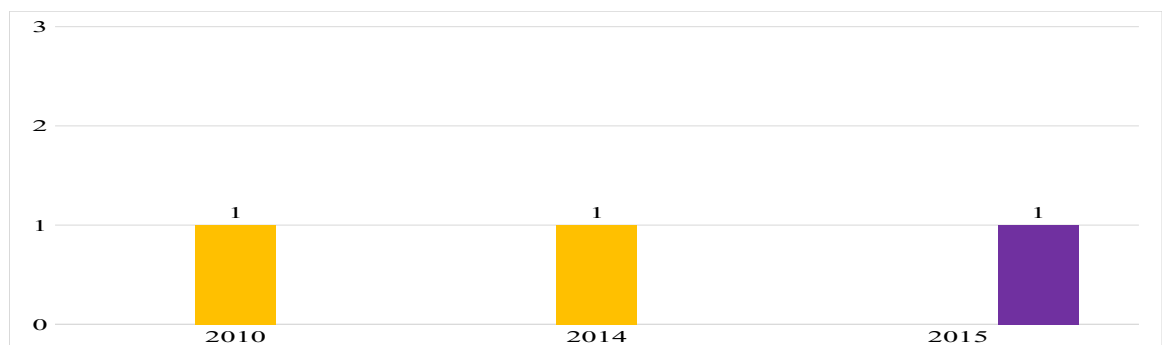

Рис. 2.13. Кількість авторів «Наукові праці НБУВ» за науковим ступенем.

Абсолютно всі публікації журналу створені науковцями-жінками.

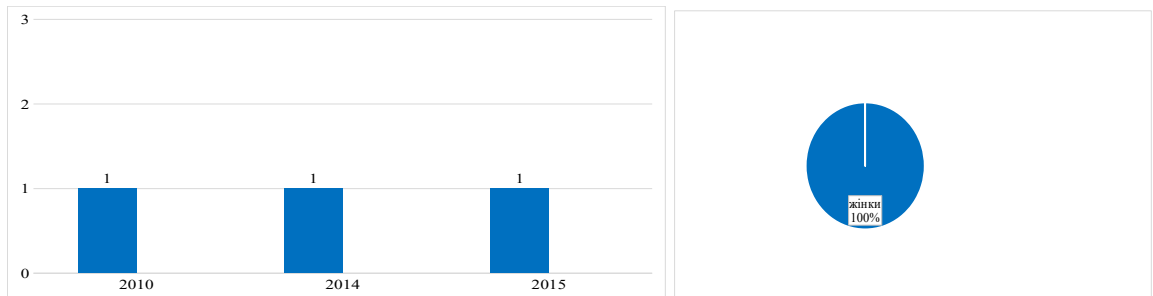

Рис. 2.14. Автори «Наукові праці НБУВ» за гендерним показником.

Серед наукових установ представлені Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського та Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду (м. Київ). Більшість авторів (67 %) представлена серед співробітників Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

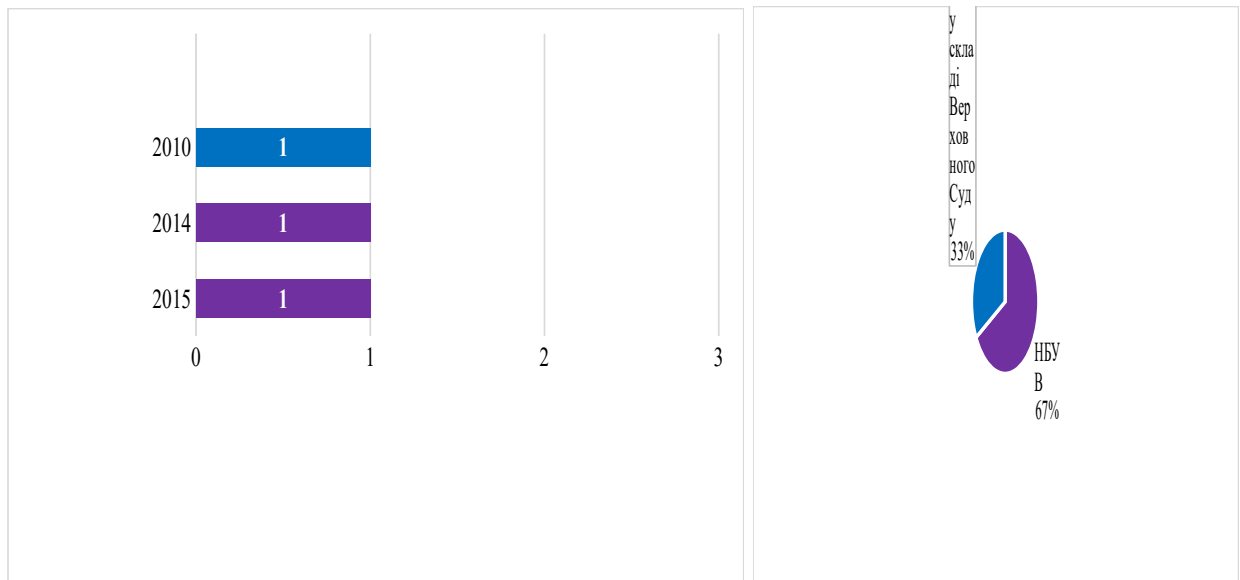

Рис. 2.15. Співвідношення наукових установ за хронологією, у яких працюють дослідники.

Наступним фаховим виданням, на базі якого проводився пошук публікацій, став збірник «Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики».

«Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики» – заснований у 1997 р. та покликаний сприяти всебічному розвитку спеціальних історичних дисциплін: вдосконаленню методики досліджень, розробці теоретичних підвалин, введенню до наукового обігу нових джерел, визначенню нового статусу спеціальних галузей історичної науки, а також об'єднанню та координації студій вітчизняних фахівців. На його сторінках

вміщено статті з таких дисциплін, як архівознавство, документознавство, джерелознавство, генеалогія, геральдика, біографістика, метрологія історична, маргіналістика, музеєзнавство, зброєзнавство.

Пошук статей за визначеною темою відбувався в електронному архіві видання [60], розпочався з першого випуску 2000 р., завершено останнім випуском 2020 р. Результат пошуку наявний у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

№ з/п	П.І.Б. автору статті; рік публікації, номер випуску	Назва публікації	Документи джерельної бази
1.	Матяш І.; 2004, 11	Організація архівної справи в сучасній Україні	Закони
2.	Бездрако В.; 2010, 16.	ДСТУ 4423:2005 «Інформація та документація. керування документаційними процесами»: <i>Impressia et reflexia</i>	Загальносоюзні стандарти
3.	Бездрако В.; 2011, 19	«Великі реформи» діловодства й архівної справи та розвиток вітчизняного документознавства (1960–1980-і роки)	Правила, постанови
4.	Крижанівський В. М.; 2011, 18	До проблеми джерелознавчого вивчення документів з історії міського самоврядування ХІХ–початку ХХ ст. в українській історичній науці (1920–1986 рр.)	Накази, інструкції, директиви

Серед авторів наявні наступні доктори та кандидат наук: Матяш Ірина Борисівна, Бездрако Валентина Василівна – доктори історичних наук та Крижанівський Віталій Михайлович - кандидат історичних наук. Статті вийшли друком у 2004, 2010 та 2011 рр.

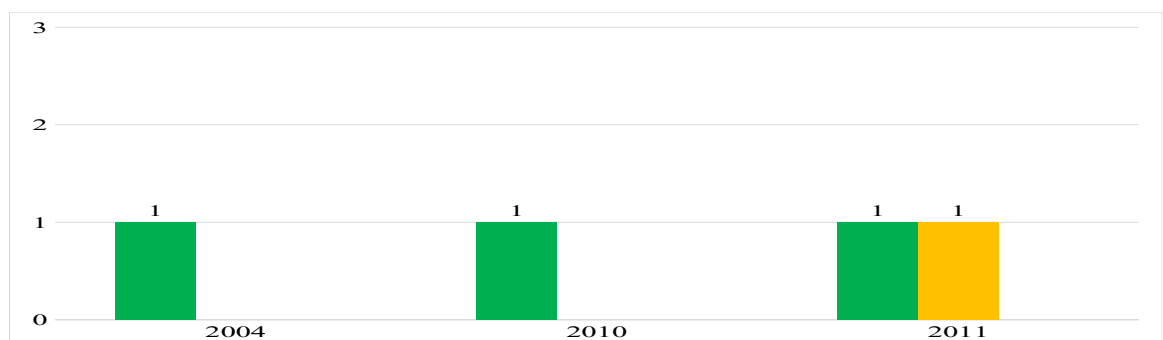

Рис. 2.16. Кількість авторів «Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики» за науковим ступенем.

Більшість авторів, а саме 75%, становлять жінки, 25 % представляють автори-чоловіки.

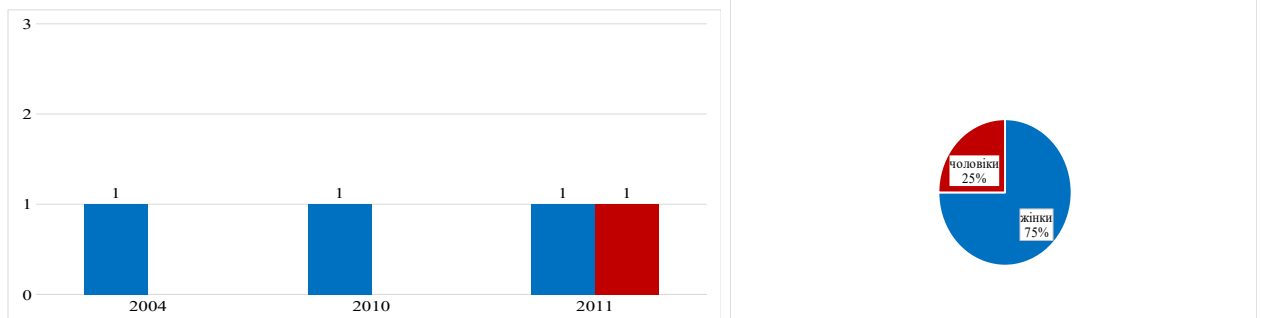

Рис. 2.17. Кількість авторів «Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики» за гендерним показником.

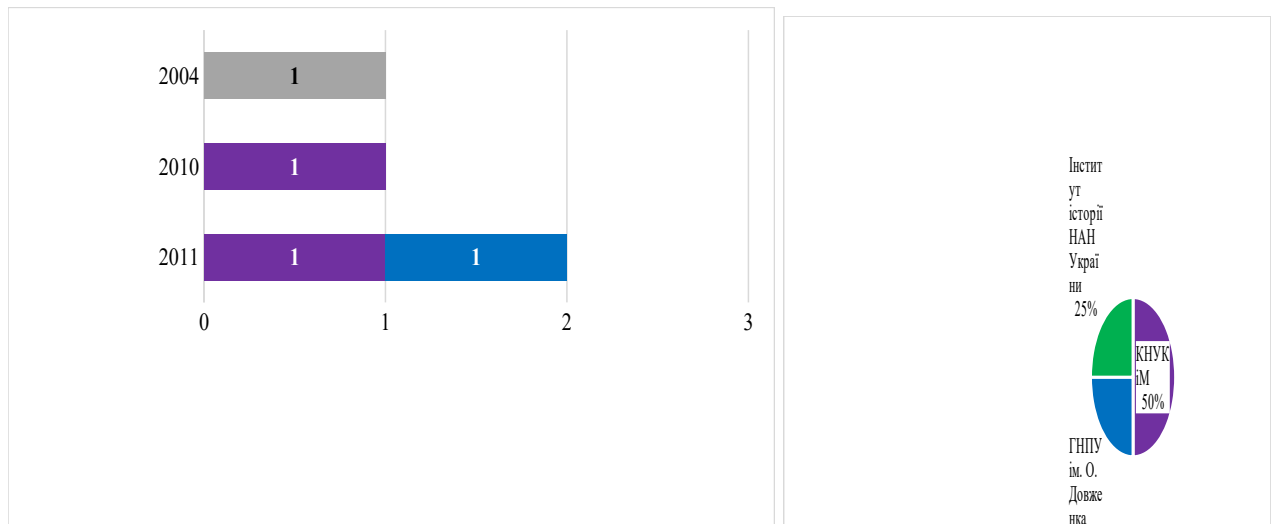

Рис. 2.18. Співвідношення наукових установ за хронологією, у яких працюють дослідники.

Вітчизняні науковці працюють у таких наукових установах як: Київський національний університет культури і мистецтв, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Інститут історії України НАН України.

Таким чином, після аналізу наукових статей з проблеми документування в УРСР, можливо визначити, що автори публікацій в якості джерельної бази більш схильні використовувати організаційно-розпорядчі документи.

Аналіз публікацій на шпальтах періодики допоміг нам виокремити кількість статей за період з 2000 по 2020 рр. у кожному з видань за хронологічним порядком.

На рис. 2.20. представлено коефіцієнт публікацій кожного видання у період 2000–2020 рр., на якому визначено кількість публікацій за означений час з проблеми документування в УРСР.

На основі відомостей, зазначених у показнику, можемо стверджувати, що найбільша кількість статей з нашої теми знайдена у журналах «Архіви України», «Студії з архівної справи та документознавства» – по 7 публікацій, далі в порядку зниження зазначені: «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» – 6, «Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики» – 4 статті, збірник «Наукові праці НБУВ» - 3 та «Український історичний журнал» – 2, журнал «Вісник Книжкової палати» та збірник «Вісник Харківської державної академії культури» – по 1 тематичній статті. Додаток А представляє кількість публікацій фахових видань у процентному співвідношенні.

Для інформативного та наочного демонстрування статей у Додатку Б розміщена діаграма, яка допомагає визначити, що найбільша кількість тематичних публікацій, а саме по п'ять, вийшли друком у 2011 р., 2015 р. Роки з повною відсутністю статей – 2016, 2017 р. В інші роки на шпальтах видань були опубліковано від однієї до чотирьох тематичних публікацій.

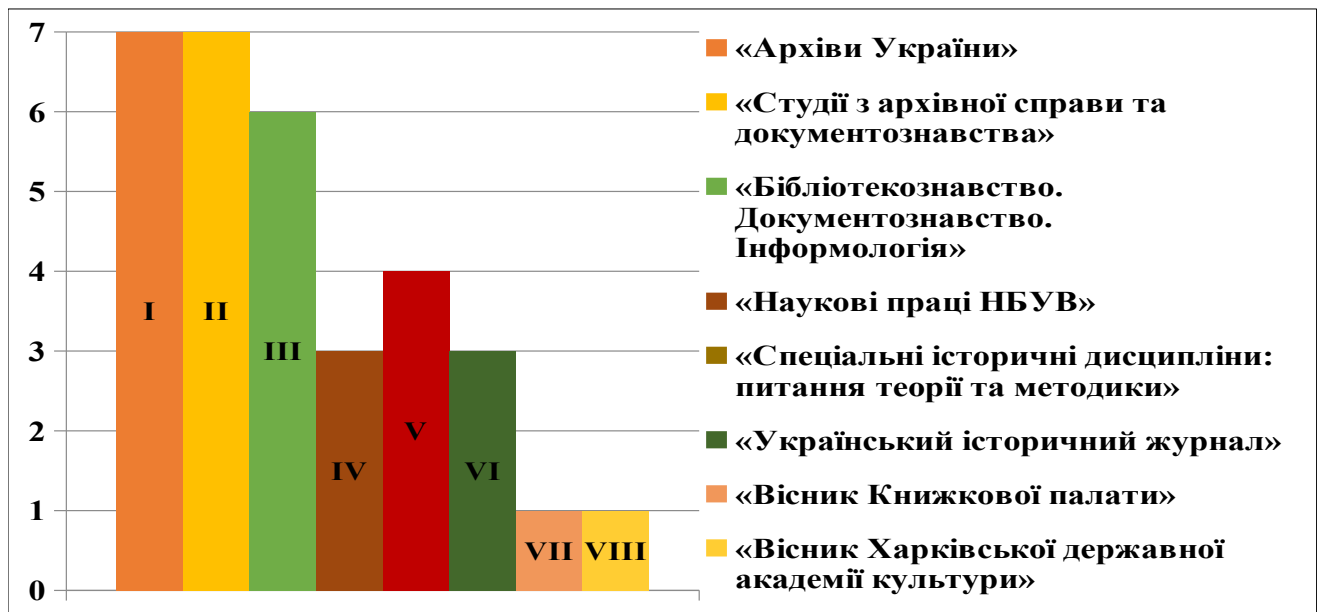

Рис. 2.19. Показник кількості публікацій у фахових виданнях з проблеми документування в УРСР.

Дисертацією є спеціально підготовлена наукова праця на правах рукопису, яку виконують для прилюдного захисту на здобуття наукового ступеня доктора або кандидата наук. Як правило, дисертація включає висвітлення стану вивчення проблеми (огляд та аналіз), результати теоретичних та експериментальних досліджень автора, висновки та рекомендації. Автореферат дисертації – стислий виклад кандидатської або докторської дисертації, який виконується після її фактичного завершення. Для отримання результатів наукометричного аналізу були обрані наступні принципи:

- належні для автора хронологічні межі;
- дотримання теми дослідження;
- науковий ступінь;
- рік захисту праці;
- місто спеціалізованої вченої ради;
- документи джерельної бази.

Автореферати дисертацій виявлені на електронних ресурсах вільного доступу мережі Інтернет:

- сайті національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського [46] в електронній базі даних «Автореферати дисертацій», види пошуку – за назвою, ключові слова;
- на офіційному сайті Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства [67], розділ «Публікації на порталі», вид пошуку – ключові слова;
- у електронному каталозі наукової бібліотеки Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв [45], види пошуку – за назвою, ключові слова.

Таблиця 2.9

№ з/п	Автор дисертації	Тема дослідження	Здобуття наукового ступеня	Місце і рік захисту
1.	Сельченкова С. В.	Переліки документів у діловодстві :	кандидат	Київ,

		історія, класифікація, концептуальні та методичні засади підготовки	історичних наук	2005
2.	Загорецька О. М.	Нормативне та науково-методичне забезпечення організації діловодства в Україні у другій половині XIX – на початку XXI століття	кандидат історичних наук	Київ, 2005
3.	Палеха Ю. І.	Культура діловодства в сучасних установах України : становлення, технологія, організація, керування	кандидат історичних наук	Київ, 2005
4.	Савицький В. Т.	Документаційне забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування України	кандидат наук з державного управління	Львів, 2006
5.	Петрова І. О.	Документаційне забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування в Україні : сучасний стан та перспективи розвитку	кандидат історичних наук	Київ, 2008
6.	Бездрабко В. В.	Становлення і розвиток документознавства в Україні (друга половина XX – початок XXI ст.)	доктор історичних наук	Київ, 2010
7.	Ковтанюк Ю. С.	Електронне документознавство в Україні : сутність наукового напрямку, історія формування, перспективи розвитку	кандидат історичних наук	Київ, 2012
8.	Бойко В. Ф.	Уніфікація документації в Україні : історія та сучасний стан	кандидат історичних наук	Київ, 2015
9.	Отамась І. Г.	Організація діловодства у регіонах УСРР–УРСР у 1920–1980-х роках (на прикладі Черкаського регіону)	кандидат історичних наук	Київ, 2015
10.	Тур О. М.	Уніфікація та стандартизація документознавчої термінології в Україні	доктор наук із соціальних комунікацій	Київ, 2019

Для забезпечення вдалого пошуку автором були обрані наступні ключові слова: «документ», «діловод», «архів», «УРСР» «Українська РСР», «Україна», «XX ст.». Відзначаємо найбільшу успішність таких ключових слів: «документ», «діловод», «Україна», за якими знайдена переважна кількість тематичних публікацій. Отримані результати пошуку праць нам демонструє таблиця 2.9.

Здійснений аналіз авторефератів дисертацій вітчизняної наукової спільноти з проблеми документування в УРСР відображає наступне:

- загальна кількість авторефератів дисертацій – 10;

– з них: на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук – 7, кандидата наук з державного управління – 1, доктора історичних наук – 1, доктора наук із соціальних комунікацій – 1.

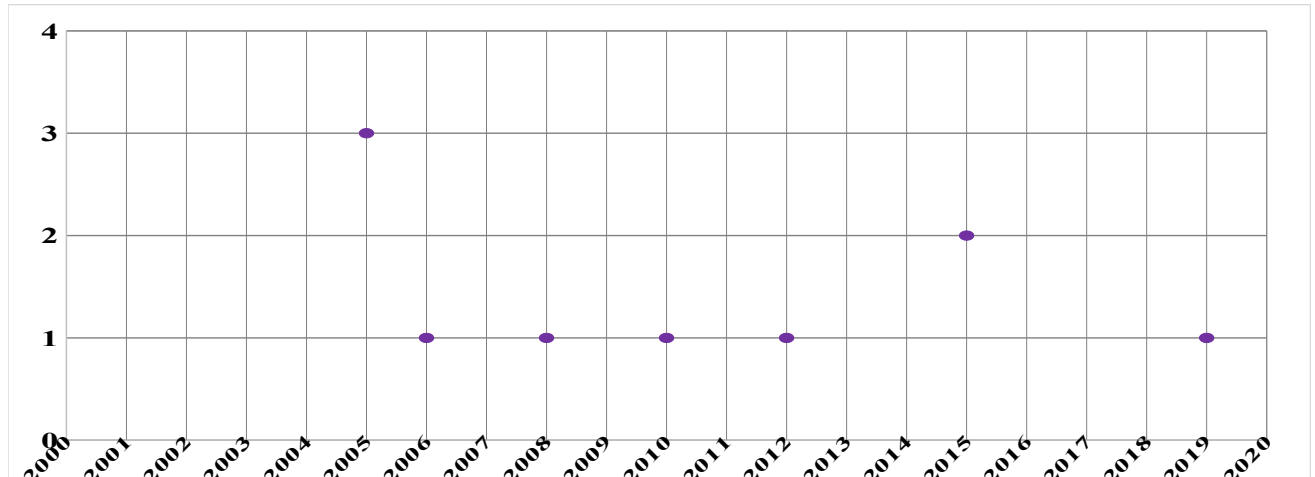

Рис. 2.20. Результати наукометричного аналізу з 2000 по 2020 рр.

Рис. 2.20 демонструє результати аналізу у хронологічному порядку: 2005 р. збагачений захистом трьох дисертацій, 2006, 2008, 2010, 2012 лише по одній дисертації, у 2015 р. відбувся захист двох дисертацій, 2019 р. – одна дисертація.

На рис. 2.21. зазначені міста, в яких діють спеціалізовані спеціалізовані вчені ради. У столиці нашої держави – місті Києві захищено дев'ять дисертацій, місто Львів – одна дисертація.

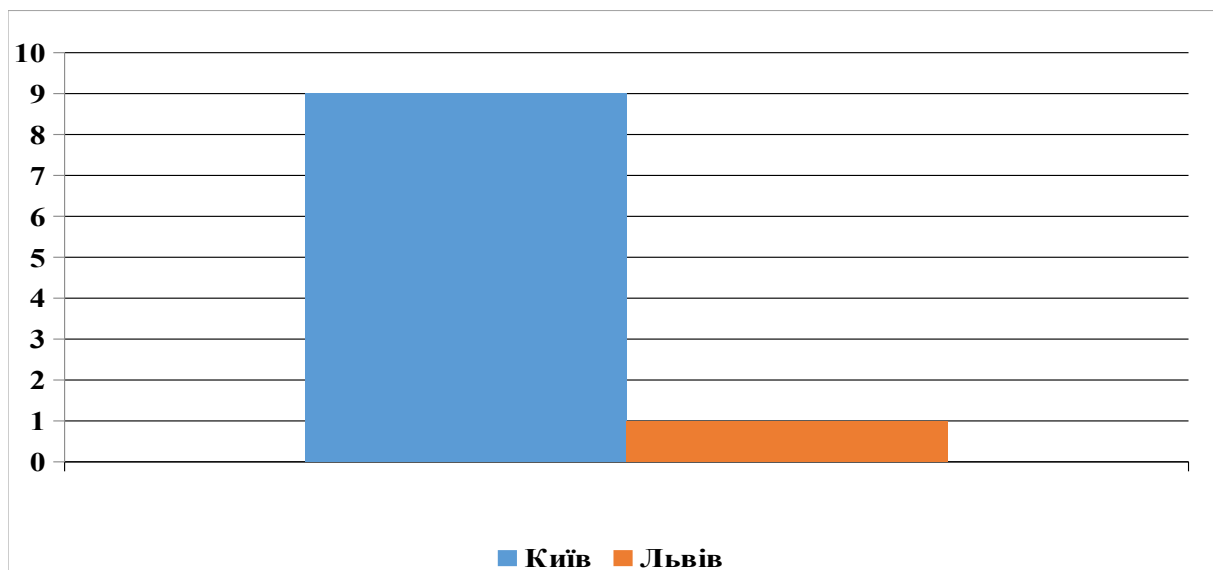

Рис. 2.21. Кількість дисертаційних досліджень за місце розташуванням спеціалізованої вченої ради.

Список найбільш популярних документів, що були використані у джерельній базі дисертацій вітчизняних науковців наведений у таблиці 2.10. Першу за кількісним показником групу документів становлять організаційно-розпорядчі документи. Вони, переважним чином, представлені у вигляді постанов, розпоряджень, рішень. Другу групу освітлюють нормативні документи – загальносоюзні стандарти, класифікатори, переліки. Третю і найменшу ланку склали методичні документи (інструкції).

Таблиця 2.10.

№ з/п	П. І. Б. автора дисертації, науковий ступінь	Документи джерельної бази, використані у дисертації
1.	Сельченкова С. В., к. і. н.	нормативні документи (переліки)
2.	Загорецька О. М., к. і. н.	нормативні документи (загальносоюзні стандарти, класифікатори), методичні документи (інструкції)
3.	Палеха Ю. І., к. і. н.	організаційно-розпорядча документація (постанови, розпорядження, рішення)
4.	Савицький В. Т., канд. наук з держ. упр.	організаційно-розпорядча документація (постанови, розпорядження, рішення)
5.	Петрова І. О., к. і. н.	організаційно-розпорядча документація (постанови, розпорядження, рішення)
6.	Бездрабко В. В., д. і. н.	організаційно-розпорядча документація (постанови, розпорядження), нормативні документи (стандарти)
7.	Ковтанюк Ю. С., к. і. н.	нормативні документи (класифікатори)
8.	Бойко В. Ф., к. і. н.	нормативні документи (класифікатори, переліки)
9.	Отамась І. Г., к. і. н.	організаційно-розпорядча документація (постанови, розпорядження, рішення)
10.	Тур О. М., д. н. соц. ком.	організаційно-розпорядча документація (постанови, розпорядження, рішення), нормативні документи (стандарти)

Таким чином, для кожного документального джерела з документування в УРСР були наведені категорії пошуку, у кожного були свої особливості, але спільним було визначення документів, що склали джерельну базу досліджень. Виходячи із цього можна узагальнити частоту звернень авторів до документів УРСР. Результати підрахунку за процентним чинником представлені у додатку В, з якого відзначаємо, що найбільше використано постанов, загальносоюзних стандартів – по 13 %, методичних рекомендацій – 8 %, розпоряджень, рішень, класифікаторів – по 7 %. Найменше – актів, статутів, заяв, директив, реєстрів – по 1 %.

Здійснений аналіз наукових статей та дисертацій допоміг визначити коло і тематичність, кількісний та якісний показники наукових пошуків щодо використання серед них організаційно-розпорядчої документації за означений період в історії України.

Встановлено, що документи за видовими характеристиками, які були актуальні в Українській РСР в 1946–1991 рр. Досліджено частоту використання зазначених документів у наукових працях.

Наголошуємо, що фахові періодичні видання з документознавства необхідно сприймати як центр формування ґрунтовно нових, унікальних знань з огляду на історичну складову або перспектив розвитку з боку освітлення певної проблеми з документування. Періодичні видання є важливим історичним джерелом, здатним збагатити історіографічне й історичне відтворення еволюції документування, виявити різноаспектні відрізнєння обраної епохи.

РОЗДІЛ 3

РОЗВИТОК УПРАВЛІНСЬКОГО ДОКУМЕНТУВАННЯ В УКРАЇНІ 1946-1991 РР.

3.1. Історична складова розвитку державного документування

Сучасні вітчизняні технології документування розвивалися поступово, логічним чином наслідуючи традиції попередніх десятиліть. Беручи до уваги той історичний факт, що документування УРСР на загальносоюзному рівні неминує охоплює розвиток документаційного досвіду СРСР, в розділі будуть зазначатися в тому числі документи загальнодержавного рівня, дія яких поширювалася і на Українську РСР.

Стрімкий розвиток документування у період з 1946 р. по 1991 р. заклав основу для подальшого формування документаційної науки в нашій державі. Саме в цей час були розроблені найважливіші нормативно-правові акти, зокрема інструкції з діловодства та праці Всесоюзного науково-дослідного інституту документознавства та архівної справи (далі – ВНДІДАС), і в цілому, започаткувалася система майбутнього документаційного забезпечення управління. Безсумнівним фактором важливості й актуальності нашого дослідження є те, що переважна кількість нормативно-методичних документів галузі документування, створених в цей історичний період, діють і сьогодні, що автоматично робить їх основою сучасної документаційної науки в незалежній Україні.

Надалі історична складова дозволяє констатувати, що у повоєнні роки завдання розвитку державного документування через необхідність відновлення зруйнованого господарства та багатьох інших сфер діяльності не було першочерговим орієнтиром і, безперечно, призвело до переважної відсутності теоретичних і практичних розробок в системі документаційного забезпечення управління [32, с. 25].

На цій підставі процес організації документування був продовжений наприкінці 1940-х – першій половині 1950-х рр., що було пов'язано з посиленням відповідальності архівних установ за організацію документування та нормативно-методичне його забезпечення, а також із затвердженням і впровадженням на практиці «Інструкції з діловодства у Сільських Радах депутатів трудящих Української РСР» (1949 р.) та «Інструкції з діловодства у виконкомах районних Рад депутатів трудящих Української РСР» (1950 р.), у яких викладався порядок обліку, виконання й оформлення службових документів і надавалися відповідні бланки [51].

Справжня влада в СРСР здійснювалася через поширену партійно-бюрократичну систему, місцеві виконавчі комітети виконували свої обов'язки та створювали документацію, яка відображала ці функції. Відповідно до цього, законодавство тих часів стало приділяти більше уваги питанню діловодства в органах державної влади. Таким чином, вже 17.01.1948 р. вийшла Постанова Ради Міністрів СРСР «Про впорядкування діловодства в сільських Радах депутатів трудящих»; а 30.09.1961 р. — «Про заходи щодо поліпшення діловодства в установах і організаціях».

Протягом другої половини 1950-х рр. на законодавчо-нормативному рівні закріпилося сприйняття архівної галузі, зокрема Архівного управління при Раді Міністрів УРСР та архівних відділів обласних виконавчих комітетів, як відповідальних інстанцій за стан документування в міністерствах та відомствах, що демонструвала постанова Ради Міністрів СРСР «Про заходи упорядкування режиму зберігання і кращого використання архівних матеріалів міністерств і відомств» (1956 р.) [48, с. 3].

Істотне значення мало затверджене постановою Ради Міністрів СРСР положення «Про державний архівний фонд Союзу РСР» (1958 р.). Одним із практичних засобів виконання нормативу стали перевірки стану поточного документування та архівної справи, результати яких відображали основні проблеми, зокрема: недосконалість нормативно-методичної бази, неякісність оформлення документів, наявність зайвих інстанцій у напрямку руху

документів, неналежність їхньої систематизації та класифікації, відсутність спеціально обладнаних приміщень для зберігання документів [41; 48, с. 4].

З-поміж цього у 1950-ті роки до порядку денного висувалася проблема створення єдиного законодавчого документу, який би регламентував роботу з управлінською документацією в країні, що було зумовлено, як поточним станом документування, так і початком роботи з автоматизації процесів управління. Відображенням цього на законодавчому рівні стала постанова уряду СРСР «О дальнейшем развитии механизации учета, проектно-конструкторских и инженерно-технических работ» (1959 р.), в якій багатьом відомствам доручалося розробити єдину систему діловодства для установ та підприємств держави на основі широкого використання сучасної техніки [33, с. 22].

Наступним етапом у налагодженні документування було затвердження «Примірної інструкції з діловодства в радах народного господарювання (раднаргоспах), міністерствах і відомствах, Радах Міністрів автономних республік і виконавчих комітетах місцевих Рад депутатів трудящих» (1961 р.). У зв'язку з цим, архівні органи УРСР і надалі контролювали постановку документування в установах, надавали їм допомогу у розробленні номенклатур справ, налагодженні обліку та реєстрації документів.

За розпорядженням Архівного управління при Раді Міністрів УРСР (1962 р.) був створений дорадчий орган Ради Міністрів УРСР – Міжвідомча комісія з діловодства, на яку покладалися відповідальні завдання, зокрема, «вивчення та узагальнення досвіду організації діловодства в радянських установах та вироблення впродовж 1962 р. єдиних принципів організації діловодства у республіці та типових інструкцій з діловодства для установ, організацій, підприємств та виконкомів місцевих Рад депутатів трудящих» [48, с. 6].

Одним із практичних засобів виконання вимог щодо покращення організації документування у республіці залишалися огляди стану документування в установах та підвищення кваліфікації працівників служб

діловодства згідно з постановою Ради Міністрів УРСР «Про заходи щодо поліпшення архівної справи» (1963 р.). З цієї причини у 1965 р. відомства та установи зобов'язали упорядкувати всю наявну документацію [там само, с. 6].

Незважаючи на те, що аналогу або філії ВНДІДАС до 1994 р. в Україні не було впроваджено, у досліджуваній період відзначаємо позитивний досвід з вирішення питання про підготовку кадрів, а саме [7, с. 27]:

- функціонування тримісячних курсів підвищення кваліфікації керівних працівників діловодного апарату при історичному факультеті Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (із 1964 р.);

- роботу відділу відомчих архівів та організації діловодства (1963 р.) і Республіканського організаційно-методичного кабінету з діловодства (1985 р.) Головного архівного управління (далі – ГАУ) при Раді Міністрів УРСР (за спеціальністю «діловодство й архівна справа»);

- існування відділу наукової організації управлінської праці та діловодства Українського філіалу науково-дослідного інституту планування та нормативів при Держплані СРСР у м. Києві (1964 р.).

У подальшому велике значення набуло затвердження ГАУ при Раді Міністрів СРСР у 1963 р. «Основных правил постановки документальной части делопроизводства и архивов учреждений, организаций, предприятий СССР» (на зміну чинним від 1956 р.), які протягом багатьох років були єдиним керівним матеріалом нормативно-правової бази та сприяли упорядкуванню діяльності служб документації [33, с. 23].

Зазначаємо, що суттєвою відмінністю «Основних правил» 1963 р. було визнання єдності діловодних і архівних процесів, оскільки «робота установ, організацій і підприємств з документами як у діловодстві, так і в архіві представляє єдиний процес». Документ вирізнявся чіткішою регламентацією проведення експертизи цінності документів і забезпечення їх збереження, рекомендаціями урізноманітнення довідкового апарату, зокрема запровадження предметного, тематичного й систематичного каталогів [3, с. 27].

Крім того, на шляху підготовки Єдиної державної системи діловодства (далі – ЄДСД) першим юридично важливим кроком стала постанова Ради Міністрів СРСР № 829 від 25 липня 1963 р. «О мерах по улучшению архивного дела в СССР» та аналогічна постанова Ради Міністрів УРСР (№ 1107 від 27 вересня 1963 р.), які окреслили перед керівниками міністерств і відомств завдання покращити до 1965 р. організацію документування [там само, с. 28].

Надалі у 1963 р. у складі Архівного управління УРСР було створено відділ відомчих архівів та організації діловодства (далі – відділ), який повинен був стати потужним організаційно-методичним центром «з надання допомоги міністерствам і відомствам щодо удосконалення діловодства згідно з принципами ЄДСД». Уже на початку січня 1964 р. відбулося перше обговорення відділом проекту ЄДСД і конкретних пропозицій щодо докладнішого висвітлення документування та роботи з документами на кожному етапі їх «життєвого циклу». Масовими заходами, організованими відділом упродовж 1960–1980-х рр. стали комплексні перевірки стану діловодства в міністерствах та відомствах. З'ясування в «польових умовах» реальної ситуації з діловодством і архівною справою дозволило чіткіше окреслити коло проблем, а вивчення передового досвіду – відкрити перспективний шлях їх розв'язання.

Далі вагомим проміжним результатом розроблення ЄДСД виступили «Материалы к Единой государственной системе делопроизводства» (1964 р.); «Разделы Единой государственной системы делопроизводства» (1965 р.), що містили виклад принципових технологічних положень реалізації намічених завдань. Детальний аналіз цих документів доводить усвідомлення масштабності заходів щодо формування ЄДСД, націлених на уніфікацію та стандартизацію документів; раціональну організацію документообігу і поточне зберігання документів; нормування й організацію праці кадрового персоналу і, зрештою, автоматизацію діловодних процесів [там само, с. 31–32].

Разом з тим, у 1966 році створення ЄДСД було включено до п'ятирічного плану розвитку народного господарства країни. У березні цього ж року для активної розробки ЄДСД при ГАУ СРСР створюється Всесоюзний науково-дослідний інститут документознавства та архівної справи на базі Центральної науково-дослідної лабораторії Головархіву СРСР.

Констатуємо, що у 1967 р. розробки ВНДІДАС стосовно ЄДСД обмежилися лише методичною програмою досліджень.

Цікаво, що розробка та безпосереднє впровадження ЄДСД були виконані у декілька етапів [31, с. 25]:

- підготовка Матеріалів до «Єдиної державної системи діловодства» (1965 р.);
- розробка методичної програми досліджень (1967 р.);
- створення проекту «Основних положень» ЄДСД (1970 р.).

Передусім, зафіксований зростаючий інтерес до питань удосконалення діловодства на основі опрацювання проектів учасників створення ЄДСД – «Руководящих материалов по основам организации делопроизводства» (1969 р.), «Основ организации труда делопроизводственного персонала» (1970 р.) викликав цілісне зведення основних положень ЄДСД [3, с. 32].

Зазначаємо, що тісна співпраця науковців ВНДІДАС із співвиконавцями ЄДСД дозволила скласти та методично скоригувати структуру та регламентуючі типові для всіх установ операції з документами, зміст загальнодержавної системи діловодства, а розгорнутий «План-проспект основных положений Единой государственной системы делопроизводства для учреждений, организаций и предприятий СССР» (1969 р.) установив схему її майбутнього представлення [там само, с. 32–33].

Новий етап розвитку ЄДСД настав з моменту прийняття Урядом УРСР постанови «Про заходи з поліпшення архівної справи у міністерствах, відомствах і державних архівах республіки» (1970 р.). Наразі головним виконавцем ухваленого документа проголошувалося Архівне управління УРСР, а відтак саме йому довелося виступити організатором основних дій,

спрямованих на з'ясування рівня нормативно-методичного обґрунтування та розвиненості документаційного забезпечення управління, наявності прогресивної практики раціоналізації документування на місцях [там само, с. 33].

Впродовж 1960-х рр. Архівним управлінням УРСР було організовано та проведено в місті Києві три республіканські наукові конференції з архівознавства та інших спеціальних історичних дисциплін. Зокрема, на засіданні секції «Архівознавство та діловодство» другої конференції (1–4 червня 1965 р.), було обговорено доповіді, присвячені науковим принципам і критеріям відбору документів установ, проблемам класифікації документів, створенню ЄДСД. Наголошуємо, що серед головних тез цієї конференції була нагальність вирішення питання про створення єдиного наукового центру в УРСР на базі лабораторії удосконалення організації управління Ради народного господарства УРСР. Цю лабораторію у подальшому було реорганізовано в Український філіал науково-дослідного інституту планування і нормативів при Держплані СРСР у м. Києві [35, с. 77].

Характерною рисою 1960-х років було посилення архівними установами відповідальності за організацію діловодства в організаціях і на підприємствах України. Вони також відповідали за нормативне та науково-методичне забезпечення цієї галузі.

Вказуємо, що наукову роботу, пов'язану зі створенням проектів загальносоюзних нормативних та науково-методичних документів, здійснювало Архівне управління УРСР. Архівне управління УРСР також взяло участь у підготовці ЄДСД, а саме: у 1971 р. за дорученням Управління справами Ради Міністрів УРСР здійснило вивчення проекту ЄДСД і підготувало змістовну рецензію із зауваженнями для ВНДІДАС [48, с. 8; 35, с. 79].

Відповідно до постанови Ради Міністрів СРСР «Про поліпшення організації і прискорення робіт зі створення уніфікованих систем документації і єдиної системи класифікації та кодування техніко-економічної інформації,

використовуваних в автоматизованих системах управління (далі – АСУ) у народному господарстві» (1971 р.) на ГАУ СРСР було покладено відповідальність за розроблення та подальший розвиток уніфікованої системи розпорядчої документації [48, с. 8].

Зазначаємо, що у 1972 році були введені в дію: ГОСТ 6.38–72. «Система организационно-распорядительной документации. Основные положения», ГОСТ 6.39–72. «Система организационно-распорядительной документации. Формуляр-образец». У зв'язку з розробкою Уніфікованої системи організаційно-розпорядчої документації (далі – УСОРД) вказані ГОСТи були затверджені за новою редакцією (1978 р.) та перероблені й інтегровані в ГОСТ 6.38–90. «Унифицированная система документации. Система организационно-распорядительной документации. Требования к оформлению документов» (1990 р.). Зазначений об'єднаний стандарт встановив склад реквізитів, правила їх оформлення і розташування на документі, види бланків і вимоги до текстів документів та документів, що виготовляються за допомогою друкувальних пристроїв [33, с. 24].

До того ж, у вересні 1973 р. основні положення ЄДСД були затверджені Державним комітетом Ради Міністрів СРСР з науки і техніки та рекомендовані усім міністерствам і відомствам для використання їх у практиці для раціональної постановки документування. Це стало новим поштовхом до розвитку документування на державному рівні та зумовило риси сучасного документування в організаціях України [32, с. 27].

У витязі з протоколу засідання Президії Ради Міністрів УРСР (1974 р.) зазначалося рішення «Про підготовку проекту Примірної інструкції по діловодству у міністерствах і відомствах УРСР та виконкомах місцевих Рад депутатів трудящих», за яким Міністерству юстиції УРСР, Державному плану УРСР, Міністерству фінансів УРСР, Українському архіву доручалося розробити і надати до затвердження Ради Міністрів УРСР проект «Примірної інструкції з діловодства в міністерствах і відомствах УРСР та виконкомах місцевих Рад депутатів трудящих» [48, с. 8].

Основними нормативними документами, якими визначалося практичне впровадження вищевказаних ГОСТ 6.38–72 і 6.39–72 на організаційно-розпорядчі документи, а також основні положення ЄДСД були: постанови Ради Міністрів УРСР «Про впровадження державних стандартів на організаційно-розпорядчу документацію» (№ 28 від 21.01.1975 р.); «Про затвердження Примірної інструкції з діловодства у міністерствах і відомствах Української РСР та виконавчих комітетах місцевих Рад депутатів трудящих» (№ 362 від 31.07.1975 р.), відповідні рішення облвиконкомів: «Про впровадження державних стандартів на ОРД» (№ 73 від 07.02.1975 р.) і «Про затвердження інструкції з діловодства» (№ 575 від 31.10.1975 р.). Цими рішеннями передбачалися конкретні заходи щодо підготовки і практичного введення ГОСТів і ЄДСД, а також терміни їх впровадження [там само, с. 9].

Що стосується уніфікованих систем документації (далі – УСД), то повний їхній перелік зазначений в Загальносоюзному класифікаторі управлінської документації (далі – ЗКУД), виданому в 1978 р. Кожна УСД, що була включена в ЗКУД, містила найменування уніфікованих форм документів, кодове позначення кожної форми. Наявність кодів забезпечувала автоматизовану обробку даних, що містяться у формах конкретних УСД [33, с. 24].

Таким чином, під контролем ГАУ УРСР так само перебувало питання впровадження УСОРЕ. До цього головну архівну установу республіки зобов'язували обставини впровадження ЄДСД, а також адміністративні заходи ГАУ СРСР, наказом якого № 57 від 31 березня 1978 р. на ГАУ УРСР було покладено функції базової організації і реалізації УСОРЕ в Українській РСР. Йому належало контролювати науково-методичне питання розробки і впровадження УСОРЕ, створювати мережу абонентів інформаційного обслуговування, ввести контрольні примірники уніфікованих форм організаційно-розпорядчої документації (далі – ОРД) та довідкового апарату до них, виявляти, збирати й аналізувати пропозиції про внесення змін і доповнень до УСОРЕ і подавати їх до ВНДІДАС [3, с. 40].

На початку 1980-х рр. комплексну розробку УСОД було завершено, а окремі стандарти – ГОСТ 6.38–72 і ГОСТ 6.39–72, перевидані у 1980 р., модернізовані з урахуванням нормативних змін, ширшого поступу АСУ. Незважаючи на укладення пакету всіх необхідних для успішної реалізації УСОД документів (міждержавні стандарти ГОСТ 6.1–75 «УСД. Система ОД. Основные положения», ГОСТ 6.38–72 «УСД. Система ОД. Требования к оформлению документов», ГОСТ 6.39–72 «УСД. Система ОД. Формуляр-образец», уніфіковані форми документів, інструкції зі застосуванням підсистем уніфікованих форм документів, методичні рекомендації з уніфікації текстів ОД, класифікатор уніфікованих форм організаційно-розпорядчих документів та інструкція з його застосування), окремі питання із різною періодичністю фрагментувалися на сторінках журналу документознавчого спрямування «Архіви України», що, безперечно, сприяло становленню системи діловодства, пристосованої до ведення в умовах АСУ [там само, с. 41].

Далі у 1980 р. було прийнято нове Положення про ГАУ при Раді Міністрів СРСР, яке значно розширило повноваження архівних органів у сфері документування та поклало на них наступні завдання:

- організаційно-методичне керівництво устаткуванням документів у діловодстві;
- впровадження, розвиток і вдосконалення ЄДСД і УСОД, наукове і методичне керівництво їх застосування;
- розроблення та затвердження обов’язкових для виконання всіма установами правил з питань організації документів у діловодстві;
- правила та навчальні програми з питань організації документів у діловодстві для міністерств і відомств затверджуються тільки за погодженням з ГАУ СРСР.

Введення в дію засобів обчислювальної техніки призвело до необхідності надання юридичної сили документам на машинописному носії. На цій підставі був розроблений і запроваджений ГОСТ 6.10.4–84

«Унифицированные системы документации. Придание юридической силы документам на машинном носителе и машинограмме, создаваемым средствами вычислительной техники» [33, с. 25].

Всього на початок 1984 р. в СРСР було розроблено та затверджено 16 УСД державного рівня, 27 державних стандартів на УСД та 26 загальносоюзних класифікаторів техніко-економічної інформації, понад 4,5 тисяч форм документів було уніфіковано [49].

Тим часом, питання впровадження новітніх наукових розробок з документознавства, зокрема консультаційної та методичної роботи щодо застосування уніфікованих підходів до створення службових документів в радянській Україні були покладені на створений у квітні 1985 р. Республіканський організаційно-методичний комітет з діловодства, що діяв при ГАУ УРСР. За відсутності в республіці галузевої науково-дослідної інституції цей кабінет упродовж десяти років відігравав роль методично-консультаційного центру з впровадження результатів науково-дослідної роботи в сфері документознавства та діловодства, узагальнення та поширення передового досвіду роботи установ різного рівня.

Треба зазначити видання у 1986 році «Основных правил работы ведомственных архивов», в яких були викладені правила зберігання документів, формування документів у справи, проведення експертизи їх цінності, обліку та комплектування архіву [там само, с. 25].

До речі, елементи нових інформаційних технологій, які на той час частково реалізовувалися в практиці роботи провідних зарубіжних фірм, в ЄДСД представлені не були через повну відсутність літератури з цих питань і фінансування їх практичного вивчення. Цей недолік заповнили 27 квітня 1988 р. при ухваленні колегією ГАУ СРСР нової редакції ЄДСД – «Государственная система документационного обеспечения управления. Основные положения. Общие требования к документам и службам документационного обеспечения», яку було затверджено наказом ГАУ СРСР № 33 від 25 травня 1988 р. [31, с. 32].

Крім того, у 1989 році був виданий «Перечень типовых документов, образующихся в деятельности госкомитетов, министерств, ведомств, учреждений, организаций и предприятий, с указанием сроков хранения», який фігурував практичним посібником для кожної діловодної служби для організації зберігання документів [33, с. 25].

Отже, застосування на практиці нормативно-методичних документів дозволило підвищити рівень організації документування, визначити основні проблеми та перспективи розвитку. Архіви на підставі нормативних документів розробляли примірні та типові номенклатури справ. Перспективним напрямом удосконалення документування в країні була уніфікація діловодних процесів. Було визначено функції служби діловодства в діяльності органів виконавчої влади й установ, організацій, підприємств державної форми власності.

3.2. Управлінські документи та роль документаційного забезпечення в установах

Поняття «документаційне забезпечення управління», є синонімічним поняттю «діловодство», але має більш ширше значення. Виникнення цього поняття пов'язано із змінами організаційно-технічної основи діловодства та методологічних підходів щодо його удосконалення завдяки активному впровадженню у сферу роботи з документами засобів обчислювальної техніки та сучасних інформаційних технологій створення, збору, обробки, накопичення, зберігання, пошуку і використання інформації в управлінні [17, с. 26].

Отже, термін «документаційне забезпечення управління» ніби підкреслює інформаційно-технологічну складову у сучасній організації діловодства.

Документаційне забезпечення управління включає у себе дві складові: документування (створення документів) та організацію роботи з документами.

Документування передбачає дотримання встановлених правил запису інформації специфічних для кожного типу документів. Дотримання цих правил надає юридичної сили документам, що створюються. Юридична сила – складова офіційного документа, яка надається йому чинним законодавством, компетенцією відповідного органу, який створював його і встановленим порядком його оформлення.

Використання цього системного поняття в сучасному менеджменті потребує розроблення принципової концепції з визначенням характеристик документа, як носія інформації на всіх рівнях управління [24, с. 68].

В управлінській діяльності інформаційне забезпечення досить тісно пов'язане з документаційним забезпеченням. Документаційне забезпечення управління – діяльність спеціальних працівників або підрозділів підприємства щодо створення документаційної інформаційної бази на різних носіях для використання управлінським апаратом у процесі реалізації його функцій [там само, с. 73].

Основною складовою частиною документаційного забезпечення управління є діловодство – діяльність, що охоплює створення документів та організацію роботи з документами: організацію документообігу, використання інформаційно-пошукових систем документів органу, контроль виконання документів і підготовку їх для передачі в архів. Значення документаційного забезпечення полягає в тому, що в загальному обсязі управлінської роботи (за різними оцінками) до 60 – 70 % займають операції з документами. Інформація, яка в них міститься, може бути використана тільки після проведення ряду діловодних операцій (фіксації, обробки, систематизації тощо) [6, с. 52].

Основним носієм інформації у сучасному апараті управління є документ, за допомогою якого здійснюються ділові зв'язки. Тому раціоналізація діловодства є важливим напрямом наукової організації праці

працівників сфери управління. З ускладненням керованих процесів зростає обсяг документообігу [там само, с. 59].

Усю роботу з документаційного забезпечення управління можна розподілити на два основні напрями – це безпосереднє оперативне інформаційно-документаційне обслуговування діяльності підприємства і організаційно-методичне керівництво всією роботою з документами та інформацією, що міститься в них [58, с. 21].

Документаційне забезпечення переорієнтовується більше на одержання оперативної інформації та її оперативного аналізу з подальшим використанням для прогнозування господарської та іншої діяльності. Хоча комп'ютерний облік, контроль, аудит, аналіз і регулювання повинні функціонувати як частка єдиної інформаційної системи об'єкта (оскільки є ефективнішими в поєднанні з комп'ютерним прогнозуванням та плануванням), самі по собі вони функціонально створюють тісну інформаційну систему з властивими для них системними принципами [там само, с. 25].

Вони повинні спиратись на такі принципи, як:

- єдина система класифікації і кодування;
- автоматизація збору, реєстрації і передавання інформації;
- уніфікація, спрощення і типізація документації;
- автоматизація одержання бухгалтерських реєстрів, звітів та аналітичних форм тощо [там само, с. 28].

Важливу роль в документаційному забезпеченні установи відіграють комп'ютерні технології, які дають можливість розв'язувати багато інших задач, особливо з контролю і аналізу господарської діяльності. Контроль дотримання законодавчих і методологічних положень здійснюється вирішенням комплексу аудиторських задач, до переліку яких практично входить аудиторський контроль усіх операцій перелічених щойно облікових задач [34, с. 75].

Важливим в рамках забезпечення документообороту підприємства є визначення точності, попередження заздалегідь та поточного попередження. Дані параметри системи документаційного забезпечення описують якісні критерії функціонування системи та визначають вимоги до неї.

Для всіх документів, що циркулюють в апаратах управління, встановлюються строки виконання, які можуть бути типовими або індивідуальними. Індивідуальні строки виконання встановлюються керівництвом з фіксуванням їх у резолюціях. Технічним засобом контролю є картотеки. Для організації контролю за виконанням документа на нього складається контрольна картка у момент реєстрації документа.

Документ вважається виконаним, коли всі поставлені питання розв'язані та автору чи відповідному органу надіслана відповідь.

Лише у цьому випадку документ знімається з контролю, про що у контрольній картці робиться відповідна відмітка:

- відправлення документів охоплює операції з реєстрації документів у журналі обліку вихідних документів, написання на конверті (тексті) адреси, вкладання документів у пакети, заклеювання, проставлення вартості відправлення, складання реєстру та здачу кореспонденції у відділення зв'язку;
- збереження документів - завершальна стадія діловодства, завданням якої є систематизація, забезпечення збереження та можливості використовувати їх повторно у процесі управління [37, с. 110].

Отже, однією із найважливіших умов, яка забезпечує чіткість роботи всіх структурних підрозділів підприємства, установи, організації, є добре налагоджена робота з документаційного забезпечення їхньої діяльності. Ця робота є однією з найважливіших обслуговуючих функцій, яку повинен виконувати структурний підрозділ, який має різні назви: управління справами, загальний відділ, канцелярія, секретаріат.

У результаті встановлено що, розвиток радянського документування в 1946–1991-і роки заклав основу для подальшого формування сучасного документування в незалежній Україні. Низка нормативно-методичних

документів, створених в цей період, діють і в наш час. Цей етап історії документування характеризується насамперед прагненням до уніфікації та стандартизації управлінської документації, розробці єдиних загальнодержавних правил документування.

Найпоширенішою формою представлення інформації у сфері управління є документ. Першочергові заходи, що забезпечують інформаційні потреби документування, полягають у відборі й аналізі різних джерел інформації, їх систематизації, надання їм загальноприйнятих форм сприйняття, доведення до користувачів, підготовка для подальшого зберігання. Завдання щодо проведення таких видів робіт вирішують у межах організації діловодства. Водночас, існує проблема інформаційного забезпечення процесів управління якісною документацією, тобто йдеться про створення змістовно-концептуальної моделі сучасного управлінського документа.

Виникнення нового поняття «документаційне забезпечення управління» пов'язано із змінами організаційно-технічної основи діловодства та методологічних підходів щодо його удосконалення завдяки активному впровадженню у сферу роботи з документами засобів обчислювальної техніки та сучасних інформаційних технологій створення, збору, обробки, накопичення, зберігання, пошуку і використання інформації в управлінні.

ВИСНОВКИ

В умовах поглиблення світових інтеграційних процесів та їх впливу на розвиток України, вагомого значення набуває підвищення конкурентоспроможності в галузі науки. Наука, як різновид діяльності вчених, що на меті має отримання нового знання є глобальною за своєю сутністю, особливо у розвитку інформаційних технологій. Саме тому проблема наукової комунікації знаходиться в центрі уваги багатьох науковців. Одним з нагальних завдань є оцінка ефективності наукової комунікації.

Теоретичні, функціональні та структурні зміни в різних галузях знань певним чином відображені в наукових публікаціях. Саме множина публікацій є основою для формування нових знань. Світовий досвід взаємодії наукової спільноти з інформаційним середовищем всесвітньої мережі Інтернет свідчить про доцільність використання деяких показників продуктивності наукової продуктивності.

Сукупність наукометричних показників дає змогу позиціонувати вчених, науково-дослідні центри, навчальні заклади в локальному і світовому науковому середовищі, оцінювати продуктивність дослідницьких програм, динаміку наукових спрямувань.

Наукометричний аналіз включає в себе найрізноманітніші завдання залежно від обраного методу. Так, під час використання статичного методу вирішуються такі завдання, як часова динаміка кількості винаходів, журналів, учених, динаміка співавторства. Використання методу підрахунку кількості публікацій дає можливість вирішувати такі завдання, як розподіл публікацій за країнами, мовою викладення матеріалу, за типом видання тощо.

Виконуючи поставлену мету і завдання кваліфікаційної роботи визначено, що наукометрична складова документаційної традиції в УРСР у 1946–1991 рр. дозволила ствердити існування в республіці рис національної системи документування. Архівне управління виступало в якості головного

осередку контролю за документуванням в міністерствах, відомствах, установах Української РСР. Це полягало у відповідальності за стан поточного документування, нормативно-методичне його забезпечення, розроблення примірних та типових номенклатур справ. На законодавчому рівні була створена низка інструкцій з діловодства, положень, постанов, розпоряджень, що регламентували стан документування в країні, визначали проблеми та напрямки розвитку системи документування. Зазначаємо початок організації підготовки кадрів працівників, що безпосередньо працювали у сфері документування та від яких залежав стан діловодства в установах. Проводилися республіканські наукові конференції з архівознавства та інших спеціальних історичних дисциплін. Особливо слід наголосити на створенні Всесоюзного науково-дослідного інституту документознавства та архівної справи у 1966 р. як загальнодержавного гіганту розробок в галузі документування.

Необхідно відзначити, що створення Єдиної державної системи діловодства вирішило основні проблеми, які виникали у зв'язку з удосконаленням і раціоналізацією документування в установах і підприємствах УРСР. Безперечно, практичне впровадження у 1973 р. Єдиної державної системи діловодства сприяло раціоналізації процесу документування, підвищенню відповідальності працівників за своєчасне і якісне виконання документів, скороченню обсягів операцій з документами, прискоренню документообігу, посиленню контролю за станом документування та дотриманню встановлених інструкцією з діловодства правил, підвищенню культури і ефективності праці службовців і механізації діловодних процесів. Зокрема, відбулася уніфікація та стандартизація службової документації, класифікація документів у поточному документуванні, механізація процесів документування.

Оскільки для наукометричного аналізу, об'єктом якого є наукова сфера або науково-дослідницький напрям, переважно використовують результати аналізу інформаційного потоку наукової продукції, виходячи з цього третій

розділ присвячений наукометричному аналізу документаційної традиції в 1946–1991 рр. Пошук публікацій здійснювався у вітчизняних фахових виданнях документознавчого, історичного та бібліотекознавчого спрямування за період 2000–2020 рр., в яких безпосередньо чи опосередковано висвітлюються питання документування в УРСР – науково-практичному журналі «Архіви України», часописі «Український історичний журнал», збірнику наукових праць «Студії з архівної справи та документознавства», науковому журналі «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», науково-практичному журналі «Вісник Книжкової палати», збірниках наукових праць «Вісник Харківської державної академії культури», «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», «Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики» та авторефератів дисертацій (2000–2020 рр.). Пошук здійснений в електронних каталогах спеціалізованих сайтів, початком якого було окреслення ключових слів, «маркерів» пошуку та систематизації отриманих результатів.

У результаті навігації серед електронних джерел виявлена певна кількість публікацій, у яких висвітлюються питання процесу документування, тоді як основний масив праць присвячений історіографії, нормативно-правовій базі та уніфікації документів УРСР. За період 2000–2020 рр. було знайдено та опрацьовано 7 тематичних статей на шпальтах «Архівів України», 7 статей у «Студіях з архівної справи та документознавства», 6 статей у сторінках журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», 3 статті у «Наукових працях Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», 4 статті у збірнику наукових праць «Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики», 3 статті у часописі «Український історичний журнал», по 1 статті на сторінках науково-практичного журналу «Вісник Книжкової палати» та збірника наукових праць «Вісник Харківської державної академії культури».

Що стосується дисертаційних досліджень, то при здійсненні наукометричного аналізу було виявлено та вивчено 10 авторефератів

дисертацій в електронній базі Національної бібліотеки ім. В. Вернадського, на сайті Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, у електронному каталозі наукової бібліотеки Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Автором дослідження проведений контент-аналіз опублікованих праць, що допоміг окреслити частоту використання документів УРСР періоду 1946–1991 рр., серед наукової спільноти, що впливали на процес документування.

Таким чином, можна узагальнити частоту звернень авторів до документів УРСР. Відзначаємо, що серед документальних джерел найбільше використано постанов, загальносоюзних класифікаторів, методичних рекомендацій, розпоряджень, рішень, класифікаторів, найменше – актів, статутів, заяв, директив, регестів.

Наукометричний аналіз з проблеми документування в УРСР 1946–1991 рр., забезпечив популяризацію опрацьованих статей та дисертацій, що становить історичний інтерес для пізнання та дослідження головних аспектів формування витоків сучасного документознавства, які є невід’ємними при вивченні документознавчої науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архіви України : наук.-практ. журн. [Електронний ресурс] / Держ. архівна служба України, Ін-т. укр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, Укр. ін-т нац. пам'яті, Нац. акад. наук України, Держ. центр збереження док. Нац. арх. фонду. Режим доступу: <https://archives.gov.ua/Publicat/AU/>.
2. Асєєв Г. Г. Наукометрія, інформетрія, бібліометрія: визначення і розмежування. *Бібліотечний вісник*. 2016. № 2. С. 3–10.
3. Бездрабко В. «Великі реформи» діловодства й архівної справи та розвиток вітчизняного документознавства (1960–1980-і роки). *Спеціальні історичні дисципліни*. 2011. № 19. С. 26–50.
4. Бездрабко В. В. Деякі аспекти еволюції діловодства в органах державної влади на різних етапах історичного розвитку. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2015. № 4. С. 4–23.
5. Бездрабко В. ДСТУ 4423:2005 «Інформація та документація. Керування документаційними процесами»: Impressia et reflexia. *Спеціальні історичні дисципліни*. 2010. № 16. С. 111–125.
6. Бездрабко В. В. К. Г. Мітяєв і становлення документознавства. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2008. № 1. С. 8–22.
7. Бездрабко В. В. Становлення і розвиток документознавства в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. істор. наук : 27.00.02. НАН України. НБУ ім. В. І. Вернадського. К., 2010. 36 с.
8. Бездрабко В. Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства – провідна наукова установа документознавчої галузі. *Архіви України*. 2009. № 3–4. С. 66–95.
9. Бездрабко В. В. Сучасні історичні студіювання документа: en bloc et en détail. *Український історичний журнал*. 2009. № 3. С. 158–184.

10. Бездрабко В. В. Управлінське документознавство: навч. посіб. Київ. : Четверта хвиля, 2006. 208 с.
11. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія : наук. журн. [Електронний ресурс] / Нац. акад. кер. кадрів культ. і мистецтв. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.
12. Бойко В. Ф. Уніфікація документації в Україні : історія та сучасний стан : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 27.00.02
13. Варенко В. Інформаційно-аналітична діяльність: навч. посіб. Київ. : Університет «Україна», 2014. 417 с.
14. Вісник Книжкової палати : наук.-практ. журн. [Електронний ресурс] / Книжкова палата України. – Режим доступу: http://www.ukrbook.net/visnyk_pokazh.htm.
15. Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. [Електронний ресурс] / Харк. держ. акад. культури. – Режим доступу: http://www.ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/nauk_vid/rio_old_2017/vh/nomera.html.
16. Вісник Харківської державної академії культури. Серія : Соціальні комунікації : зб. наук. пр. [Електронний ресурс] / Харк. держ. акад. культури. – Режим доступу: <http://v-khsac.in.ua/issue/archive>.
17. Гончарова Н. І. Документаційне забезпечення менеджменту: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 260 с.
18. Гордукалова Г. Ф. Анализ информации: методы, технологии, организация. СПб.: Профессия, 2009. 508 с.
19. Горєва В. В. Інформологічні дослідження в документознавстві України у 60–70-х роках ХХ ст. (на прикладі досліджень Української філії науково-дослідного інституту планування і нормативів при Держплані СРСР у м. Києві). *Архіви України*. 2011. № 2–3. С. 46–56.
20. Горєва В. В. Розвідки Української філії науково-дослідного інституту планування і нормативів у сфері економічних та інформологічних документознавчих досліджень у 1960–1980-х рр. *Архіви України*. 2012. № 2. С. 92–101.

21. Демешко І. Застосування інноваційної методики в курсі «Інформаційно-аналітична діяльність». *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. : Педагогічні науки.* 2016. № 147. С. 57–62

22. Елепов Б. С. Елепов Б. С., Лаврик О. Л.. Библиотека в системе научных коммуникаций / *Библиосфера.* 2005. № 1. С. 5–13.

23. Інформаційний моніторинг в бібліотеках для дітей : метод. реком. / Держ. закл. «Нац. б-ка України для дітей» ; уклад. О. Петренко, Т. Турбаніст. Київ. 2011. 20 с.

24. Загорецька О.М. Нормативне та науково-методичне забезпечення організації діловодства в Україні у 1950-1980-х роках. *Студії з архівної справи та доку-ментознавства.* 2004. Т.11. С. 177-182.

25. Кириленко О. Г. Прикладні аспекти використання інформаційного моніторингу в системі підготовки документознавців. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2012. № 2. С. 65–68.

26. Ковтанюк Ю. С. Витоки електронного документознавства як наукового напрямку документознавства. *Архіви України.* 2011. № 2–3. С. 14–36.

27. Ковтанюк Ю. С. Електронне документознавство в Україні : сутність наукового напрямку, історія формування, перспективи розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 27.00.02 / Ю. С. Ковтанюк; Держ. архів. служба України, УНДІАСД. К., 2012. 20 с.

28. Корнієнко А. П. Електронні інформаційні ресурси бібліотек - на розвиток суспільства. *Бібліотечна планета.* 2001. № 4. С. 4-5.

29. Костирко Т. М. Наукометричний аналіз дисертаційного фонду бібліотеки. *Вісник Харківської державної академії культури.* 2014. Вип. 44. С. 125–133. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hak_2014_44_17.

30. Костирко Т. М. Наукометричний аналіз дисертаційного фонду Наукової бібліотеки НУК на допомогу поліпшенню публікаційної активності науковців університету. *Вісник Одеського національного університету. Сер. :*

Бібліотекознавство. Бібліографознавство. Книгознавство. 2014. Т. 19, Вип. 1. С. 104–118.

31. Кудряев В. А. Организация работы с документами: учебник / В. А. Кудряев и др. М.: ИНФРА–М. 1999. 575 с.

32. Кузнецов И. Н. Документационное обеспечение управления. Документооборот и делопроизводство : учебник и практикум для прикладного бакалавриата / И. Н. Кузнецов. 3-е изд., перераб. и доп. М. : Издательство Юрайт, 2017. 461 с.

33. Кузнецова Т. В. Делопроизводство. Организация и технологии документационного обеспечения управления: учебник для вузов / Т. В. Кузнецова, Л. В. Санкина, Т. А. Быкова и др.; под ред. Т. В. Кузнецовой. М.: ЮНИТИ–ДАНА, 2001. 359 с.

34. Кулаков Ю. О. Комп'ютерні мережі. / Ю. О. Кулаков, Г. М Луцький. К.: Юніор, 2003. 396 с.

35. Кулешов С., Загорецька О. З історії документознавства в Україні. *Студії з архівної справи та документознавства.* 2008. Т. 16. С. 73–84.

36. Кулешов С. Г. Періодизація уніфікації офіційних документів в Україні. *Архіви України.* № 1. 2015. С. 111–128.

37. Матліна М.М. Інформаційно-документаційне забезпечення діяльності канцелярії виробничого підприємства. *Гуманітарний часопис.* 2012. № 3. С. 108–113.

38. Маршакова-Шайкевич И. В. Роль библиометрии в оценке издательской активности науки. *Управление большими системами.* 2013. № 44. С. 210–247.

39. Музика О. М. Аналіз ефективності корпоративних інформаційних систем. *Феномен бібліотек в сучасному світі* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Маріуполь, 30 вересня 2021 р.). Маріуполь. С. 211–214.

40. Музика О. М. Документаційна традиція в УРСР у 1946–1991 рр.: наукометричне дослідження. *Траєкторії сталого розвитку українського*

суспільства: особистість і культура : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Маріуполь, 15 листопада 2019 року). Маріуполь : МДУ, 2019. С. 38–42.

41. Музика О. М. Єдина державна система діловодства в УРСР (1946–1991 рр.). *Дебют*: Збірник тез доповідей студентів історичного факультету МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки 2021. Маріуполь, 2021. С. 160–162.

42. Музика О. М. Історична складова розвитку державного документування в Україні (1946-1991). *Дебют*: Збірник тез доповідей студентів факультету філології та масових комунікацій МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки 2022. Маріуполь, 2021. (подано до друку).

43. Налимов В.В. Наукометрия. Изучение развития науки как информационного процесса. М.: Наука, 1969. 192 с.

44. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : зб. наук. пр. [Електронний ресурс] / Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Режим доступу: <http://np.nbuv.gov.ua/uk/archive>.

45. Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://library.nakkkim.edu.ua:8080/libr/DocSearchForm.>

46. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/1367>.

47. Орехова С. Є., Музика О. М. Історичний вимір документаційного забезпечення управлінської діяльності в УРСР як основа сучасного вітчизняного діловодства. *Вісник Маріупольського Державного Університету. Серія: Філософія, культурологія, соціологія*. 2020. №19. С. 74–86.

48. Отамась І. Г. Організація діловодства у регіонах УСРР–УРСР у 1920–1980-х роках (на прикладі Черкаського регіону) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 27.00.02 / І. Г. Отамась; Держ. архів. служба України, УНДІАСД. К., 2015. 20 с.

49. Палеха Ю. І. Управлінське документування: навчальний посібник: у 2 ч. Київ: видавництво Європейського університету, 2003. 327 с.

50. Парафійник Н. І. Документно-інформаційні комунікації : навч. посіб. Ч. 1. / Н. І. Парафійник ; Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харк. авіац. ін-т». Харків : 2010. 2010. 56 с.

51. Петрова І. О. Документаційне забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.10 / І. О. Петрова; Державний комітет архівів України, Український НДІ архівної справи та документознавства. К., 2008. 19 с.

52. Ржевцева Н. Л. Біблометричні методи для проведення наукових досліджень. *Бібліотека вищої школи на новому етапі розвитку соціальних комунікацій*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., -24.10-25.10.2013. Дніпропетровськ : ДНУЗТ, 2013. С. 185–190.

53. Ржевцева Н. Л. Біблометричні методи для проведення наукових досліджень. *Бібліотека вищої школи на новому етапі розвитку соціальних комунікацій* : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 24-25 жовтня 2013 року). Харків, 2013. С. 186–192.

54. Смага О. В. Методика впровадження системи інформаційного моніторингу в практичну діяльність організацій: основні принципи та проблеми. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2009. № 27. С. 119–126.

55. Смага О. В. Методика впровадження системи інформаційного моніторингу в практичну діяльність організацій: основні принципи та проблеми. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2009. № 27. С. 119–126.

56. Смага О. В. Форсайт-метод та інформаційний моніторинг: подібності й відмінності. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2011. № 33. С. 124–133.

57. Соловей Ю. Інформаційний моніторинг фахових видань в контексті підвищення професійної компетентності студентів [Електронний ресурс] / Ю. Соловей. Режим доступу: http://mdgu-kid.at.ua/publ/informacijnij_monitoring_fakhovikh_vidan_v_konteksti_pidvishhennja_profesijnoji_kompetentnosti_studentiv/1-1-0-53.

58. Соловяненко Д. Політика індексації видань у наукометричних базах даних Web of Science та SciVerse Scopus. *Бібліотечний вісник*. 2012. №1.С. 6–21.

59. Соляник А. А. Документні потоки та масиви : навч. посіб. для вищ. навч. закладів культури і мистец. Харків : 2000. 112 с.

60. Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики: наук. вид. [Електронний ресурс] / НАН України, Ін-т історії України. – Режим доступу: <http://resource.history.org.ua/ejournal/EJ0000014>.

61. Столяров Ю. Н. Документный ресурс: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. М.: Либерей-Библинформ, 2009. 224 с.

62. Студії з архівної справи та документознавства : зб. наук. пр. [Електронний ресурс] / Укр. наук.-дослід. ін-т архівної справи та документознавства. – Режим доступу: <https://undiasd.archives.gov.ua/studii/index.htm>.

63. Телешун С. О. Моніторинг джерел інформації в системі державного управління: навч. посіб. / С. О. Телешун, І. В. Рейтерович;. Київ : НАДУ, 2009. 36 с.

64. Титова О. В. Інформаційний моніторинг як засіб сучасних інформаційних комунікацій. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2009. № 4. С. 80–85.

65. Український історичний журнал : наук. журн. [Електронний ресурс] / Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. – Режим доступу: <http://resource.history.org.ua/ejournal/EJ0000002>.

66. Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://undiasd.archives.gov.ua/index.php?m=21>

67. Хайтун С. Д. Наукометрия: состояние и перспективы. М.: Наука, 1983. 344 с.

68. Швецова-Водка Г. М. Чи потрібний документознавству оновлений термінологічний апарат? *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2008. № 3. С. 26–31.

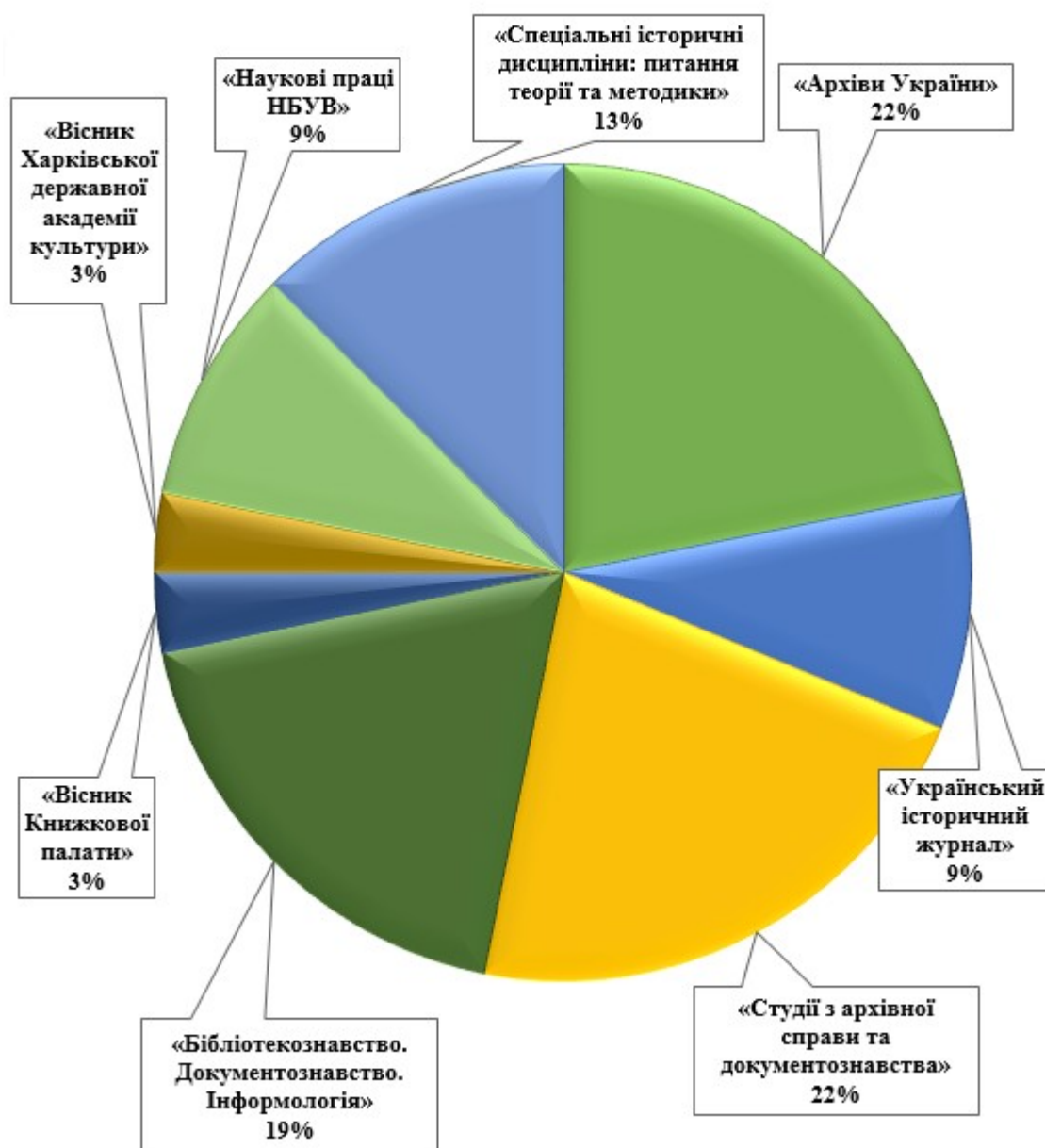
69. Шкурко О. Інформаційний моніторинг: можливості застосування в управлінні бібліотекою. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2011. № 29. С. 58–66

70. Юрченко В. Еволюція документаційного забезпечення процесів управління в Україні: історіографія проблеми. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2013. Т. 21. С. 128–135.

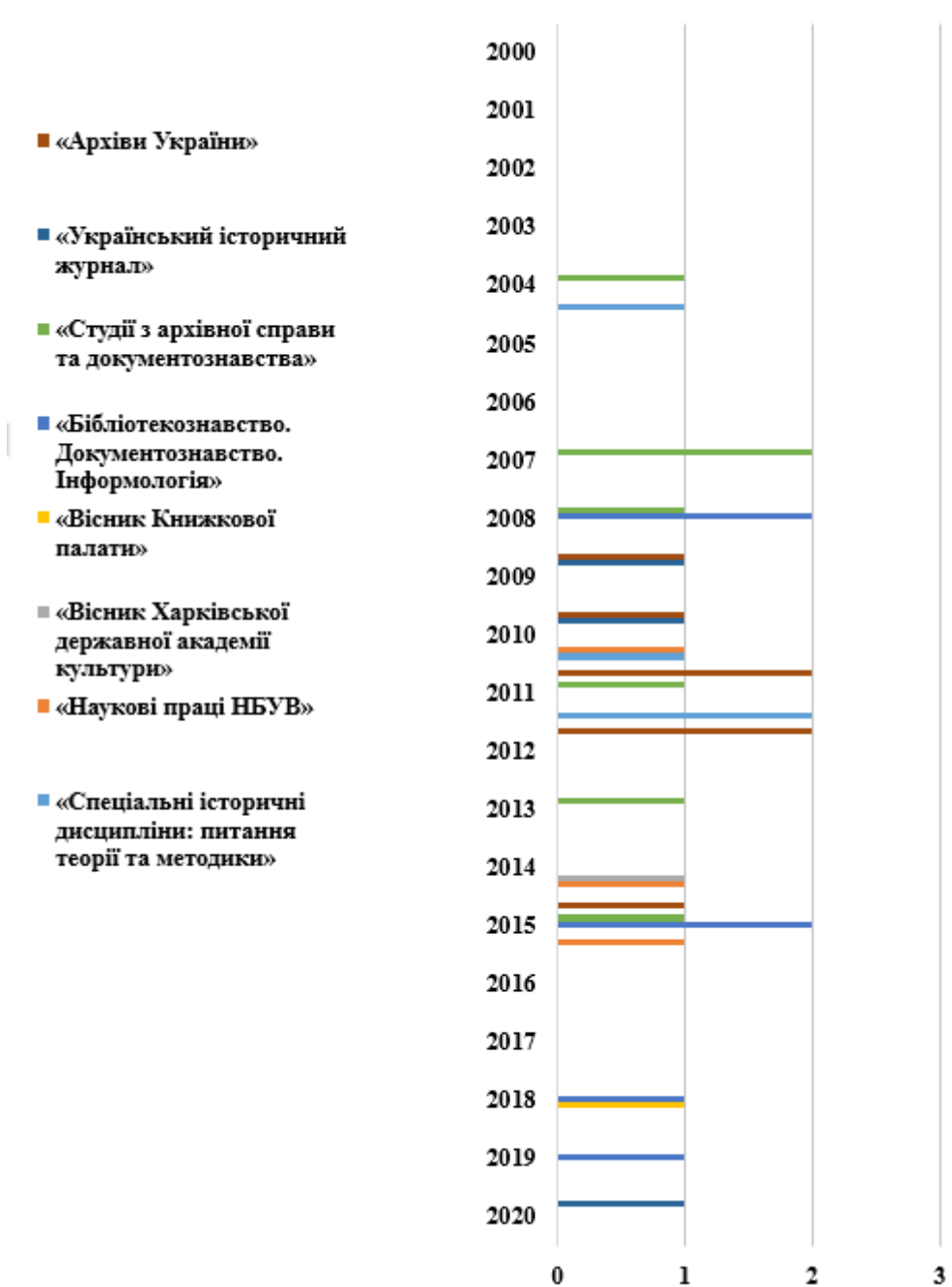
ДОДАТКИ

Додаток А

Показники тематичних статей у процентному співвідношенні, виявлених і опрацьованих в результаті здійснення наукометричного аналізу у фахових виданнях України за період з 2000 по 2020 рр.

Хронологія частоти публікацій у періодиці з 2000 по 2020 рр.

Процентна кількість документів УРСР, що були використані
науковцями у своїх працях

